

บทที่ ๔

รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ เป็นการศึกษาหลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยศึกษาจากวรรณกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนที่ ๒ เป็นการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาเถรวาท เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า และ ส่วนที่ ๓ สรุปรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อนำเสนอรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทสู่การปฏิบัติ

๔.๑ หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

เมื่อพิจารณาในภาพรวมของ “พระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พระพุทธเจ้า คือ พระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นคำที่มีความหมายถึงผู้ตรัสรู้ ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบานใช้เฉพาะเป็นพระนามของพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา เรียกเป็นสามัญว่า พระพุทธเจ้า

คำว่า “รู้” หมายถึง รู้ரியสัจ ๔ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุเกิดทุกข์ (สมุทัย) รู้ความดับทุกข์ (นิโรธ) และรู้ทางไปสู่ความดับทุกข์ (มรรค)

คำว่า “ตื่น” หมายถึง ตื่นจากความหลับ คือกิเลสทั้งหลาย

คำว่า “เบิกบาน” หมายถึง มีจิตใจเบิกบานแจ่มใสเต็มเปี่ยมด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่นำผู้ปฏิบัติไปสู่การพ้นทุกข์ได้จริง มีเป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน เป็นหลักธรรมที่มีสอนและกล่าวไว้เฉพาะในพระพุทธศาสนา ถ้าชาวพุทธศึกษาเรื่องของพระพุทธเจ้าให้ถ่องแท้ จะเข้าใจพระประสงค์ และจะได้ปฏิบัติตรงตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้

๔.๑.๑ พัฒนาการแนวคิดเรื่องความเชื่อในพระพุทธเจ้า

ประเด็นเรื่องความเชื่อนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาพัฒนาการแนวคิดเรื่องความเชื่อในพระพุทธเจ้าของชาวพุทธ แบ่งเป็น ๓ หัวข้อ คือ (๑) ความเชื่อพระพุทธเจ้าของชาวพุทธครั้งพุทธกาล และ (๒) ความเชื่อพระพุทธเจ้าของชาวไทยปัจจุบัน

๔.๑.๑.๑ ความเชื่อพระพุทธเจ้าของชาวพุทธครั้งพุทธกาล

เมื่อศึกษาจากพระไตรปิฎกและวรรณกรรมเถรวาท พบว่าสะท้อนแนวคิดความเชื่อในพระพุทธเจ้าของชาวพุทธครั้งพุทธกาล ที่ประกอบด้วย

(๑) ชาวพุทธครั้งพุทธกาลมีความเชื่อในพระพุทธเจ้าเป็นความเชื่อที่เรียกว่า “ตถาคตโพธิสัทธา” คือ ความเชื่อในการตรัสรู้โดยชอบของพระพุทธเจ้า เชื่อในหลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงสอน พุทธะจึงเป็นผู้รู้ มิใช่ผู้สร้าง^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความสำคัญยิ่งของพระศาสดาว่า พระพุทธเจ้า คือมนุษย์ธรรมดาผู้ได้ตรัสรู้ธรรม ค้นพบมรรคาแล้วบำเพ็ญตนเป็นกัลยาณมิตรองค์เอก ทรงสั่งสอนธรรม ชื่อนามธรรมนั้นแก่ชาวโลกและเป็นแบบอย่างที่ยืนยันถึงความดีงาม ความสามารถสูงสุดที่ฝึกขึ้นได้ในมนุษย์ แม้ในยุคหลัง จะมีการแบ่งประเภทของความเชื่อในศรัทธา เป็น ศรัทธา ๔ แต่ทุกข้อก็รวมลงในตถาคตโพธิสัทธา จึงถือว่า ศรัทธาในพระพุทธเจ้าเป็นศรัทธาสูงสุด เป็นความเชื่อที่เป็นประโยชน์ และมีพัฒนาการสูงกว่าพัฒนาการความเชื่อ ๔ ประเภท ตามที่ เสฐียร พันธงชัย กล่าวไว้ และเป็นความเชื่อที่เอาชนะความกลัวประเภทต่าง ๆ ที่ริษนิกร เศรษฐโฐ เขียนไว้ในเรื่องความกลัวไสยศาสตร์

ความเชื่อในตถาคตโพธิสัทธา มีสัมมาทิฐิเป็นฐานรองรับความเชื่อให้ถูกต้อง ในประเด็นนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้นิยามสัมมาทิฐิว่าเป็น “ความเห็นชอบ หรือเห็นถูกต้อง ถ้าให้ความหมายแนวโลกียก็เห็นว่าถูกต้องตามคลองธรรม ถ้าให้ความหมายในแนวโลกุตระ ก็ว่า เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง คือเห็นตรงตามสภาวะหรือตามเหตุปัจจัย”^๒ ดังนั้นตถาคตโพธิสัทธา จึงเป็นศรัทธาที่แท้ทุกข้อได้จริง ดังที่พบใน “อังกุลิมาลสูตร” กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงโปรด “อหิงสกะหรืออังกุลิมาล” ผู้มีมิจฉาทิฐิ ที่คิดว่าการฆ่าและตัดนิ้วคนให้ครบพันนิ้ว

^๑ สัมภาษณ์ จันทน์ ทองประเสริฐ, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ และ อติศักดิ์ ทองบุญ, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^๒ มหาจิตตาริสกสูตร ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๒-๒๕๑/๑๘๐-๑๘๕., พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑๓.

ตามที่อาจารย์สั่งให้ทำ เป็นสิ่งที่ถูกต้อง จนองคฺลิมาลได้พบพระพุทธเจ้า มหาโจรร้ายกลับใจจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ตรัสว่า “เราวางอาชญาในสรรพสัตว์ได้แล้ว จึงชื่อว่าหยุดแล้วตลอดกาล ส่วนท่านไม่สำรวจในสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อว่าหยุดแล้ว ส่วนท่านซึ่งชื่อว่ายังไม่หยุด” ทำให้โจรองคฺลิมาลได้คิด เกิดความเลื่อมใสทั้งอาวธ กราบทูลขอบวช และตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปยังกรุงสาวัตถี^๑ เมื่อพระองคฺลิมาลเปลี่ยนความเชื่อมาเป็นสัมมาทิฏฐิ ท่านจึงสามารถล่วงพ้นความทุกข์ได้แท้จริง

ในขณะที่พระเทวทัต แต่แรกมีสัมมาทิฏฐิ เสด็จออกบวชปฏิบัติจนได้ฌาน แต่มีจิตทิฏฐิเข้าครอบงำ ทำให้พระเทวทัตขาดฐานรองรับความเชื่อที่ถูกต้อง ท่านจึงต้องพบกับความทุกข์ในมหานรก

ดังนั้น สัมมาทิฏฐิ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากในกระบวนการของความเชื่อในพระพุทธศาสนา และทำให้กระบวนการคิดในพระพุทธศาสนาเป็นระบบ ที่ต่างจากระบบความเชื่อในศาสตร์แต่ละสาขา ตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในบทที่ ๓

๔.๑.๑.๒ ความเชื่อพระพุทธเจ้าของชาวพุทธไทยในสังคมปัจจุบัน

ชาวพุทธไทยในปัจจุบันยังเคารพพระพุทธเจ้าและสัญลักษณ์แทนพระองค์ในฐานะพระศาสดา แต่พบว่าสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงธรรมะ มีหลายประเด็น เช่น (๑) มีความเคารพสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า คุณพระเจ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะต้องการที่พึ่ง ชาวพุทธไทยจึงตั้งความหวังว่าพระพุทธเจ้าจะทรงช่วยเหลือได้ด้วยการบนบาน สวดอ้อนวอน และขอในสิ่งที่ปรารถนาจากพระพุทธรูป เช่น ถวายไข่ต้มแก่นพระแก้วมรกต (๒) เหตุการณ์ที่พระเกษม อาจิณฺณสิโล ถูกศาลตัดสินว่าผิดฐานหมิ่นพระพุทธศาสนา เนื่องจากใช้ท่าเหยียบฐานพระพุทธรูป และใช้ฝ่ามือขวาดูปไปที่พระพักตร์ ก่อนจะติดแผ่นป้ายข้อความระบุว่า “ทองเหลืองเหล่านี้ไม่ใช่พระพุทธเจ้า อย่าไปกราบไหว้มัน”^๒ เป็นการกระทำที่เหมาะสมของพระสงฆ์ต่อพระพุทธรูปที่เป็นองค์แทนพระพุทธเจ้าหรือไม่ (๓) การสร้างพระเศรษฐีนวโกฏิ ที่พระพุทธเจ้ามีพระเศียร ๙ ด้าน พระพุทธเจ้ามีพระเศียรมากกว่า ๑ พระเศียร ถูกต้องหรือไม่^๓ (๔) พระพุทธรูปกับการสร้างศรัทธาที่

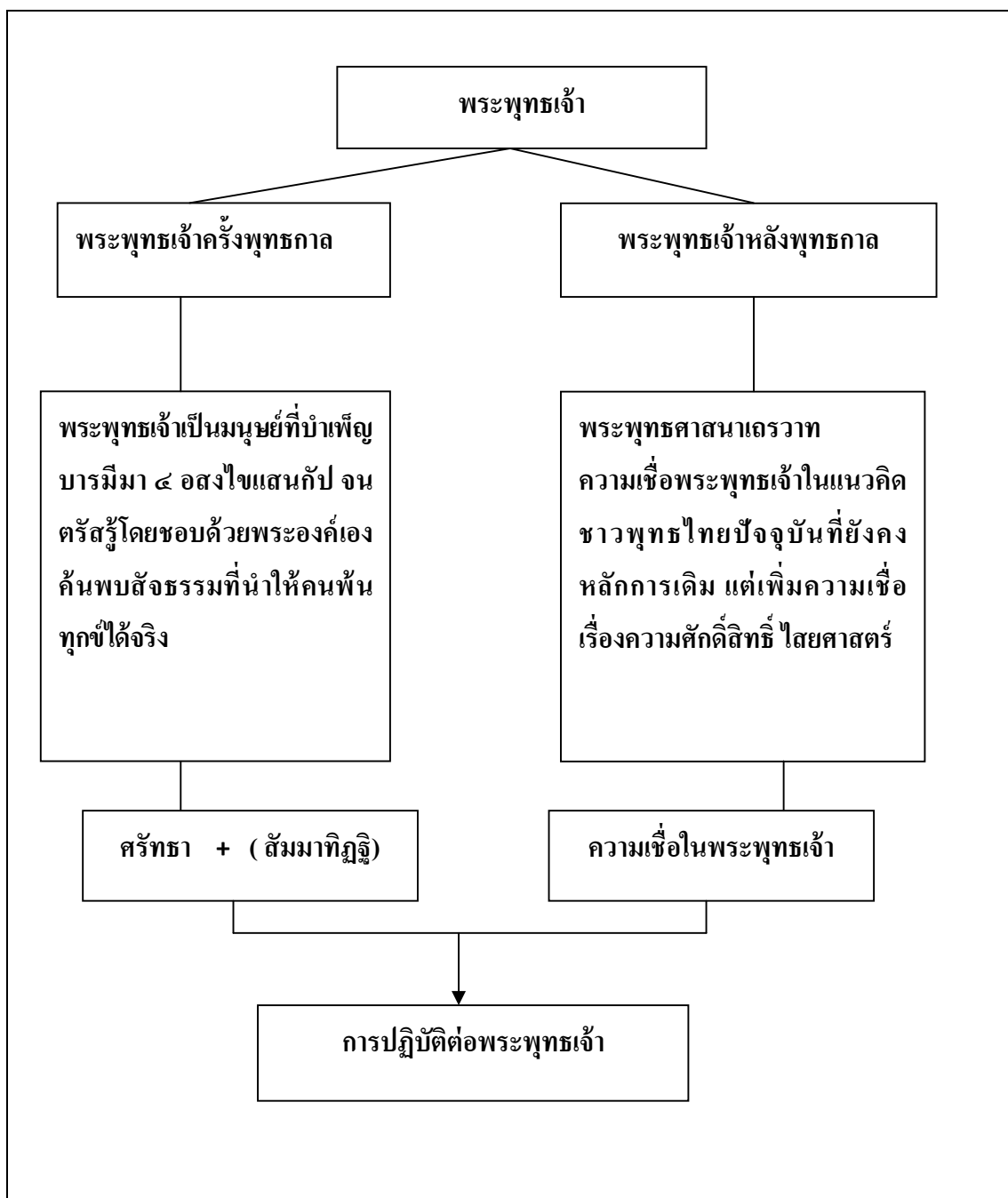
^๑ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๘-๓๔๙/๔๒๓-๔๒๔.

^๒วัดสามแยก, “คำตัดสินคดีพระเกษม อาจิณฺณสิโล ในข้อหาดูหมิ่นพระพุทธศาสนา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : วัดสามแยก www.samyak.com, [๖ มกราคม ๒๕๕๗].

^๓พลังจิต, “พระมหาเศรษฐีนวโกฏิ พิธีหมอลักษณ์ เรขานิเทศ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : พลังจิต www.PALUNGJIT.COM [๑ เมษายน ๒๐๑๓].

แปลกใหม่ เช่น การห่มผ้าเหลืองพระพุทธรูปวัดพนัญเชิง และ (๕) คำสอนว่าพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เป็นอุปสรรค เพราะชาวพุทธยึดมั่นถือมั่นรูปแบบภายนอกคิดที่เปลือกนอกของศาสนา ดิกรูปแบบไม่ได้เข้าถึงแก่นของธรรมะ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงเป็นเพียงพระพุทธรูป (พระธรรม จึงเป็นเพียงตัวหนังสือ พระสงฆ์จึงเป็นเพียงคนที่ห่มผ้าเหลือง) และด้วยความไม่รู้จักตัวเองจึง สร้างเครื่องบังตัวเองขึ้นคลุมเขาขวางกั้น การกลับไปศึกษาพระพุทธรูปประวัติและพระจริยวัตรของ พระพุทธเจ้า น่าจะทำให้เข้าใจหลักธรรมมากขึ้นและประยุกต์หลักธรรมมาใช้ได้จริง และมีการ เปลี่ยนแปลงความเชื่อที่มีต่อพระพุทธเจ้าอยู่จริงเป็น ๒ แนวทาง คือ (๑) ความเชื่อตามแนวคติทาง วิทยาศาสตร์ ทำให้การศึกษาพระพุทธรูปประวัติลดความสำคัญโดยเฉพาะเรื่องพุทธปาฏิหาริย์ ซึ่ง ปัจจุบันก็ยังไม่มีข้อสรุปในข้อเท็จจริงของเรื่องนี้ เพราะด้วยข้อจำกัดของความรู้ที่มีในปัจจุบัน อาจจะไม่สามารถเข้าถึงสิ่งที่เป็นสภาวะเหนือโลกของพระพุทธเจ้า สำหรับสัญลักษณ์แทน พระพุทธเจ้าไม่ว่าจะเป็นพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูป หรือพระเครื่องล้วนมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อให้ชาวพุทธรำลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นหลัก และ (๒) ชาวพุทธมีความเชื่อที่ผิดไปจากที่ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ จึงมีประเด็นต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น พุทธพาณิชย์ เกิดขึ้นในรูปแบบ นานาประการ

ดังนั้น ผู้วิจัยขอสรุปพัฒนาการแนวคิดเรื่องความเชื่อในพระพุทธเจ้า ตามหลักคิดใน พระพุทธศาสนาเถรวาท ดังตารางที่ ๒

แผนภูมิ ๓ พัฒนาการแนวคิดเรื่องความเชื่อพระพุทธเจ้าของชาวพุทธครั้งพุทธกาล และชาวพุทธไทยปัจจุบัน

สรุป ความเชื่อในพระพุทธเจ้าจัดเป็น “ตลาคตโพธิสัตถา” เป็นความเชื่อหรือศรัทธาที่รองรับโดยสัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นชอบหรือเห็นถูกต้อง ต่อเรื่องการตรัสรู้โดยชอบของพระพุทธเจ้า ที่จะส่งผลต่อการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าที่ถูกต้องนั่นเอง

๔.๑.๒ สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า พบว่าถ้าชาวพุทธเคารพสัญลักษณ์เหล่านั้นด้วยความเข้าใจในความหมายจะได้รับประโยชน์จากหลักธรรมในสัญลักษณ์ พระณรงค์ คุ่มกัลดสรุปในงานวิจัยว่า “ทั้งบรรพชิตและฆราวาสยังมีความรู้สัญลักษณ์ทางศาสนาไม่ดื่นัก”^๖ ความรู้ในเรื่องนี้จึงสำคัญต่อชาวพุทธไทย ผู้วิจัยจะนำเสนอสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า ดังตารางที่ ๓

สัญลักษณ์	ความหมาย	ความสำคัญ	หลักธรรม
๑. ดันโพธิ์	พระปัญญาตรัสรู้	บูชาแล้วไปสู่สุคติภพ	ปฏิจจสมุปบาท
๒. สถูปหรือเจดีย์	ที่บรรจุพระอัฐิธาตุ	ที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า	อนุสติ ๑๐
๓. พระบรมสารีริกธาตุ	พระอัฐิธาตุ	ที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า	อัปปมาตะ ไตรลักษณ์
๔. ภาพพุทธประวัติจากหินสลัก	พุทธประวัติที่สื่อโดยไม่มีรูปเคารพพระพุทธเจ้า	ที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า	พุทธคุณ ๘
๕. ธรรมจักร	การอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนา	การประกาศพระพุทธศาสนา	อริยมรรคมี องค์ ๘
๖. รอยพระพุทธบาท	มรรคา	ที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้าในพุทธกิจ ๔๕ พรรษา	กฤหัสถมรรค และ อริยมรรค
๗. พระพุทธรูป	พระพุทธเจ้า	ที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า	พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ
๘. พระเครื่อง	พระพุทธเจ้า	ที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า	บุญกิริยา ๓ และ ๑๐ ไตรสิกขา

ตารางที่ ๑ สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า ๘ ประการ

สรุป หลักธรรมที่พบในสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า นั้นทรงคุณค่ามาก ถ้าชาวพุทธเข้าใจในหลักธรรมก็จะรักษา และปกป้อง สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าไว้ได้ตลอดไป

^๖ดูรายละเอียดใน พระณรงค์ คุ่มกัลด, “พระพุทธศาสนากับทฤษฎีสัญลักษณ์ : ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจและการใช้สัญลักษณ์ของพุทธศาสนิกชนไทย ในเขตบางชื่อ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๕๖.

ในภาพรวมของสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้านั้น เกิดจากความเลื่อมใสในพระองค์ของศาสนิกชน จึงมีการสร้างและการบูชาด้วยความเคารพ การใช้สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าในปัจจุบันมีความผิดเพี้ยนไปจากเดิมมาก สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าที่มีคุณค่า หากนำไปใช้โดยไม่รู้ความหมาย หรือการนำสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้าใช้ผิด คุณค่าและความสำคัญนั้นก็ด้อยคุณค่าและจะสร้างปัญหาตามมา

ดังนั้น การศึกษาสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) คุณค่าและความสำคัญ และ (๒) ปัญหาการใช้สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า

๔.๑.๒.๑ คุณค่าและความสำคัญ

สำหรับสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นเครื่องหมายสื่อแทนพระพุทธศาสนา หากผู้ใดนำเอาสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาอย่างใดอย่างหนึ่งมาแสวงหาผลประโยชน์ หรือคล้ายกับไม่ให้ความเคารพยำเกรง ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ก็จะเกิดความสังเวชสลดใจและเกิดความโกรธแค้นชิงชัง ดังนั้น การนำเอาสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนามาใช้จะต้องเกี่ยวกับด้านดี หรือด้านบวกเท่านั้น โดยมีประเด็นที่น่าสนใจอันเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า ดังนี้

ก. เป็นเครื่องมือในการสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน เช่น พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญเนื่องจากเป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งศิลปินพยายามที่จะสะท้อนสัญลักษณ์ของความสะอาด สงบ และสว่างของพระพุทธเจ้าออกมาเป็นรูปธรรม เช่น พระพุทธรูปรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) พระพุทธชินราช พระทองคำวัดไตรมิตร เป็นต้น และ “เมื่อใดก็ตามที่พุทธศาสนิกชนซึ่งจะมีความทุกข์หรือไม่ก็ตาม ได้มีโอกาสกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปหรือภาพวาดจะสามารถรับรู้ และสัมผัสคุณค่าดังกล่าวทางจิตใจ อันจะทำให้ความศรัทธาต่อพระรัตนตรัยมั่นคงมากยิ่งขึ้น”^๗

ข. เป็นเครื่องมือในการสร้างแรงจูงใจในการประกอบกุศลกรรม เนื่องจากพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ ที่ถือได้ว่าเป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้า “จุดเด่นประการหนึ่งของพระพุทธเจ้า คือ การที่พระองค์ทรงเป็นมนุษย์ และให้ความสำคัญกับมนุษย์ว่า ‘มนุษย์ที่ฝึกตนดี

^๗กระทรวงวัฒนธรรม, ข้อควรระวังในการใช้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒.

แล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุด’ พระองค์จึงเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับมนุษย์ในการสร้างแรงจูงใจ เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวไปสู่ความพ้นทุกข์ ดังที่พระองค์เคยเป็นต้นแบบดังกล่าว”^๘

ค. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน พระพุทธรูปในฐานะที่เป็นพระเครื่องนั้น เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน โดยการพกพระเครื่องติดตัวหรืออัญเชิญไว้ในยานพาหนะ เพื่อเป็นสิริมงคล และเป็นเครื่องมือในการสร้างกำลังใจ ความอบอุ่นใจต่อการดำเนินชีวิตและการงาน “เมื่อใดก็ตามที่พุทธศาสนิกชนมีใจที่เข้มแข็งเพียงพอแล้ว เขาก็จะสามารถข้ามพ้น และพัฒนาใจของตัวเองไปสู่การร่วมเป็นหนึ่งกับพระรัตนตรัย ที่พึงภายนอกจะไม่มี ความจำเป็น”^๙ ดังนั้น “สิ่งที่ชาวพุทธควรตระหนักก็คือการประยุกต์ใช้หลักธรรมทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาตนเองให้เกิดความรู้และความเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง”^{๑๐}

ง. เป็นสื่อธรรมที่สะท้อนประวัติและความเป็นมาของพระพุทธศาสนา “สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาสะท้อนให้เห็นถึงบริบทของพระพุทธศาสนาในยุคต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ ในด้านต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์”^{๑๑} ดังตัวอย่าง พระพุทธรูปในสมัยสุโขทัย เช่น พระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ หรือพระอจนะ วัดศรีชุม ที่สื่อแนวความคิดความสงบ ความสันติ และความสุข จากพระพักตร์ พระพุทธรูป

จ. เป็นสื่อที่สะท้อนศิลปะและวัฒนธรรมของประชาชนในชาติ “สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป โบสถ์ ศาลา และกุฏิ เป็นสื่อที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมต่าง ๆ เช่น ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ที่มีเอกลักษณ์ และจุดเด่นในด้านวัฒนธรรม ศิลปกรรม และจิตรกรรมต่างกัน ซึ่งวัฒนธรรมและศิลปะดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความงดงามของจิตใจที่ซ่อนอยู่ภายใน”^{๑๒}

๔.๑.๒.๒ ปัญหาการใช้สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า

แต่อย่างไรก็ดี เมื่อคนไม่เข้าใจในความหมายที่ลึกซึ้งของสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา จึงสร้างปัญหาจากการใช้สัญลักษณ์แทน

^๘เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^๙เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓-๒๔.

^{๑๐}สัมภาษณ์ พระมหาคณัฏฐ์ คมภิโรปัญญา, ดร., ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑}กระทรวงวัฒนธรรม, ข้อควรระวังในการใช้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๔.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

พระพุทธเจ้าที่ผิดไปจากหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท มีการนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา มาแสวงหาผลประโยชน์ ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันไป เช่น เพื่อยกย่องพระพุทธศาสนาโดยใช้เป็นสัญลักษณ์ของสินค้า เพื่อประกาศสัญลักษณ์ของประเทศไทย หรือเพื่อให้คนไทยไม่ลืมพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากการนำเอาสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นตราสินค้า หรือประดับสถานที่ที่คนไทยหรือคนทั่วไปเห็นว่าเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยาม เช่น รองเท้า ถุงเท้า กางเกง เสื้อ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ร้านค้า สถานบันเทิง สถานเริงรมย์ รวมทั้งมีการเผยแพร่ทางสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ และสื่ออินเทอร์เน็ต ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ทำให้มีผลกระทบในด้านจิตใจต่อผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั่วไป^{๑๓} แม้จะมีมาตรการคุ้มครองศาสนาในกฎหมายปรากฏอยู่ก็ตาม ซึ่งปัญหาการใช้สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าที่ไม่เหมาะสม ประกอบด้วย

ก. สาเหตุของการใช้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในทางที่ไม่เหมาะสม

กระทรวงวัฒนธรรม กล่าวถึง การวิเคราะห์และผลการวิเคราะห์ในเบื้องต้นต่อกรณีที่ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้นำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาใช้ในรูปแบบและวิธีการที่ไม่เหมาะสมในสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดจากสาเหตุที่สำคัญ^{๑๔} ได้แก่

(๑) ขาดความเข้าใจคุณค่าที่แท้จริงเกี่ยวกับสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ผู้ที่เกี่ยวข้องไม่เข้าใจหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ว่าการแสดงออกดังกล่าวที่มีต่อสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นการยกย่อง หรือดูหมิ่นเหยียดหยาม เพราะแบ่งแยกไม่ถูกว่าควรจะมีท่าที หรือการแสดงออกในทางที่ถูกต้องและเหมาะสมอย่างไร ศักดิ์ชัย สายสิงห์ กล่าวถึงประเด็นการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ไว้กลางแจ้ง แล้วพบปัญหา สรุปว่า พระพุทธรูปขนาดใหญ่ย่อมต้องมีมุมมองทางศิลปะ ความงาม ได้แก่ รูปแบบศิลปกรรม ความสง่างาม และความเหมาะสมของสถานที่ เป็นต้น แต่บางแห่งไม่ได้คำนึงถึงในส่วนนี้ทำให้เกิดทัศนอุจาด^{๑๕}

พระพุทธรูปประดิษฐานข้างถนน มีสายไฟฟ้ากรงรัง หรือบางแห่งมีขนาดใหญ่โตมาก และสร้างไม่เสร็จ อาจจะขาดศรัทธา ขาดงบประมาณ ทำให้ดูแล้วเกิดความไม่งดงาม แล้วปล่อยทิ้งไว้ และไม่มีใครกล้าทบทึงเพราะเป็นพระพุทธรูป จึงทำให้เกิดพระพุทธรูปไม่น่าดู

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๗.

^{๑๕} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบพัฒนาการและความเชื่อของคนไทย”, รายงานการวิจัย, (คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒.

ทั้งในปัจจุบัน เช่น โกลนพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่มีโครงการก่อสร้างแต่ไม่แล้วเสร็จ วัดหนองบุญ อำเภอมือง จังหวัดอุดรธานี^{๑๖}

(๒) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้า โดยเห็นว่าหากนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา มาเป็นตราสินค้าจะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่สินค้าอันจะทำให้สินค้านั้นมีค่าเพิ่มขึ้น และสร้างผลกำไรได้มากยิ่งขึ้น เช่น ครีมทาหน้าตราควอนอิม

(๓) เพื่อสร้างการยอมรับและนับถือจากลูกค้า เจ้าของกิจการบางแห่งประเมินว่า หากใช้ตราสินค้าที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจะทำให้ลูกค้าที่เป็นพุทธศาสนิกชนยอมรับและนับถือตราสินค้ามากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้เจ้าของสินค้าได้รับมุมมองในเชิงบวกจากลูกค้า ว่าเป็นการประกาศยกย่องพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทย โดยอาศัยสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา เช่น ยาหอมตราหัวพระเจดีย์ หรือ ยาสีฟันตราดอกบัวคู่

(๔) เพื่อคุ้มครองและเหยียดหยามพระพุทธศาสนา เนื่องจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งไม่ได้เป็นพุทธศาสนิกชนพยายามที่จะทำลายความชอบธรรมและความน่าเชื่อถือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยคิดว่าจะทำให้คุณค่าของพระพุทธศาสนาต่ำลง อันจะทำให้มีผู้เคารพและนับถือลดจำนวนลงด้วย เช่น การวาดลายเศียรพระพุทธรูปเจ้าบนฝาครอบโกสั่วมของบริษัทแห่งหนึ่งในฝรั่งเศส

ข. ผลกระทบต่อการนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม

จากการวิเคราะห์การนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาใช้ในเชิงพาณิชย์ในรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ได้ทำให้เกิดผลกระทบในหลายมิติด้วยกัน กล่าวคือ (๑) **ผลกระทบในเชิงสังคมวิทยา** หากนำไปเป็นเครื่องหมาย การค้าหรือประดับไว้ที่วัดหรือสถานที่ที่ไม่สมควร จะทำให้ผู้นับถือพระพุทธศาสนาโกรธแค้น ซึ่งผู้ที่ไม่เอาสัญลักษณ์มาเป็นเครื่องหมายการค้า หรือประดับสถานที่ ผลสุดท้ายของโลกของผู้นับถือศาสนาต่างกันก็จะเกิดความหวาดระแวงกัน ทำร้ายกัน (๒) **ผลกระทบในเชิงจิตวิทยา** เมื่อมองในมิติของความรู้สึก การนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้กับอบายมุข สิ่งมอมเมาหรือสิ่งลามก อาจทำให้ผู้ที่ไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาและสังคมไทยคิดว่าพระพุทธศาสนา หรือสังคมไทยมีแต่สิ่งเลวร้าย เกลือกกแล้วไปด้วยอบายมุข สิ่งมอมเมา หรือสิ่งลามกต่าง ๆ และ (๓) **ผลกระทบในเชิงจริยศาสตร์** เมื่อมองในมิตินี้ จะพบว่าการแสดงออกหรือการใช้สัญลักษณ์ในทางที่ไม่เหมาะสมต่อพระพุทธศาสนาจะส่งผลกระทบต่อโลกทัศน์ และนำไปสู่การแสดงออกที่ขาดการเคารพให้เกียรติ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

ชาวต่างชาติจะไม่สามารถแยกแยะได้ว่า ควรจะแสดงออกต่อพระพุทธรูปอย่างไร และทำไมจึงต้องแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ สุดท้ายแล้วบุคคลเหล่านี้จะไม่สามารถเข้าถึงและเข้าใจเจตนารมณ์ที่แท้จริงของสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาได้^{๑๖}

ค. สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่ไม่ควรนำมาใช้ในเชิงพาณิชย์

กระทรวงวัฒนธรรม กล่าวว่า ในปัจจุบันมีการนำภาพสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาออกเผยแพร่ทางสื่อต่าง ๆ ในทางที่ไม่เหมาะสม เช่น การวางสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาบริเวณทางเท้า สนามหญ้า เป็นที่วางไม้เท้า ที่แขวนเสื้อ ที่แขวนหมวก การนำเอาสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปดัดแปลงผสมผสานกับศิลปะในลัทธิศาสนาอื่น เช่น ภาพหรือรูปปั้นคล้ายพระพุทธรูป การนำเอาภาพพระพุทธรูปในลักษณะตะพุดบอล เขี้ยวโลก ถืออาวูร สวมเสื้อผ้า สวมแว่นตา ใส่หมวก หรือ สวมรองเท้า ออกเผยแพร่ทางสื่อต่าง ๆ การใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งอาคารสถานที่ ใช้เป็นป้ายบอกทิศทาง ป้ายชื่อ ป้ายโฆษณา สร้างเป็นเศียรพระพุทธรูป ด้วยวัตถุติดไฟเพื่อจำหน่าย ตลอดจนการเผยแพร่ภาพที่มีชาวต่างประเทศ หรือถาวรวัตถุ ศิลปวัตถุทางพระพุทธศาสนา ทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ดังนั้น สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่ไม่ควรนำมาใช้ในเชิงพาณิชย์ ได้แก่ (๑) พระพุทธรูปปางต่าง ๆ (๒) พุทธพจน์ เถรภาษิต และเถรีภาษิต (๓) พระสงฆ์ ภาพถ่าย ภาพวาด สิ่งประดิษฐ์คล้ายพระสงฆ์ บริหารของพระสงฆ์ เช่น ไตรจีวรและบาตร (๔) การแต่งกายเลียนแบบพระสงฆ์ หรืออ้างตัวเองว่า เป็นพระสงฆ์ในบทบาทยนตร์ที่ไม่เหมาะสม อันจะทำให้ประชาชนขาดความเคารพและเลื่อมใสในพระสงฆ์ หรือทำให้ประชาชนทั่วไปมองพระสงฆ์ในเชิงลบ หรือเข้าใจผิดต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ เช่น การวิ่งหนีผี หรือเล่นตลกโปกฮาจนขาดสมณรูป (๕) โบสถ์ วิหาร เจดีย์ทางพระพุทธศาสนา และ (๖) ธรรมจักรและธงฉัพพรรณรังสี^{๑๗}

ง. สถานที่ที่ไม่ควรนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนามาใช้ในเชิงพาณิชย์

สถานที่ที่ไม่ควรนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนามาใช้ คือ สถานที่ที่ทำให้คุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่เกี่ยวข้องหรือสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาลดลงหรือเสื่อมค่าลงไป เช่น (๑) โรงงาน และร้านจำหน่ายแอลกอฮอล์ วัตถุมีเมา ยาพิษ ยาเสพติด อาวุธ หรือสิ่งคล้ายอาวุธ (๒) ร้านอาหาร โรงภาพยนตร์ โรงละคร สถานบันเทิง สถานเริงรมย์ และสถานบริการที่เป็น

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๑๙.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖-๒๗.

สัญลักษณ์ทางกามารมณ์ (๓) โรงฆ่าสัตว์ และบ่อนการพนันทุกชนิด และ (๔) ห้องน้ำและห้องสุขา^{๑๙}

จ. ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ควรนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้เชิงพาณิชย์

ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ควรนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ คือ ผลิตภัณฑ์ที่ทำให้คุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่เกี่ยวข้องหรือสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาลดคุณค่าหรือเสื่อมค่าลงไป เช่น (๑) เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ วัตถุมีนเมา ยาพิษ และอาวุธ (๒) เสื้อ กางเกง ชุดชั้นใน ถุงเท้า รองเท้า เครื่องสุขภัณฑ์ในห้องน้ำ และห้องสุขา และ (๓) แก้ว และเตียงนอน^{๒๐}

ฉ. สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ไม่ควรนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในเชิงพุทธพาณิชย์

สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ไม่ควรนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทำให้คุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่เกี่ยวข้องหรือสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาลดคุณค่า หรือเสื่อมค่าลงไป เช่น (๑) สื่อที่เกี่ยวกับการโฆษณา หรือประชาสัมพันธ์อาวุธ (๒) สื่อที่เกี่ยวกับการโฆษณา หรือประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับสถานเริงรมย์ สถานบันเทิงหรือสิ่งชั่วร้ายทางกามารมณ์ทุกชนิด (๓) สื่อที่เกี่ยวกับการโฆษณา หรือประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับยาพิษ (๔) สื่อที่เกี่ยวกับการโฆษณา หรือประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับสุราหรือของมีนเมา และ (๕) สื่อที่เกี่ยวกับการโฆษณา หรือประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเครื่องสำอาง กางเกง ชุดชั้นใน ถุงเท้า รองเท้า แก้ว ห้องน้ำ และเครื่องสุขภัณฑ์ในห้องน้ำ^{๒๑}

สรุป การใช้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเชิงพาณิชย์มีความไม่เหมาะสมหลายด้าน เช่น การนำรูปลักษณะของพระพุทธรูปมาเป็นส่วนหนึ่งของตัวสินค้าหรือใช้ในการประชาสัมพันธ์สินค้า การนำภาพพระพุทธรูปมาเป็นส่วนหนึ่งของตราสินค้าของผู้ประกอบการ การนำพระพุทธรูปมาเป็นส่วนหนึ่งของตราสินค้าของผู้ประกอบการ การนำพระพุทธรูปหรือเศียรพระพุทธรูปมาประดับตกแต่งในสถานบริการ ตลอดจน การนำพระพุทธรูปมาเป็นส่วนหนึ่งของงาน การแสดงออกในลักษณะดังกล่าว นำไปสู่ผลกระทบหลายด้าน เช่น ผู้นับถือพระพุทธศาสนาเกิดความโกรธแค้น ชิงชัง ผู้ที่นำเอาสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องหมายการค้า หรือประดับสถานที่ ผลสุดท้ายของโลกของผู้นับถือศาสนาต่างกันก็จะเกิดความไม่ไว้วางใจกัน ทำร้ายกัน และ

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

ในมิติของความรู้สึก อาจทำให้ผู้ที่ไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาและสังคมไทยคิดว่าพระพุทธศาสนาหรือสังคมไทยมีแต่สิ่งเลวร้าย หรือมอมเมากับสิ่งลามกต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อโลกทัศน์และนำไปสู่การแสดงออกที่ขาดการเคารพให้เกียรติ ความไม่เข้าใจเจตนารมณ์ที่แท้จริงของสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา

๔.๑.๓ รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า

ในเรื่องรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์เป็น ๒ ประเด็น คือ (๑) รูปแบบในครั้งพุทธกาล และ (๒) รูปแบบในปัจจุบัน

๔.๑.๓.๑ รูปแบบในครั้งพุทธกาล

สำหรับเรื่องรูปแบบในครั้งพุทธกาล ผู้วิจัยได้แบ่งการวิจัยออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งทรงพระชนมชีพ (๒) การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสด็จดับขันธปรินิพพาน และ (๓) หลักธรรมในการบูชาพระพุทธเจ้า

ก. การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งทรงพระชนมชีพ

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์จากข้อมูลที่พบในพระไตรปิฎก และคัมภีร์มังคลดถทิปนี จากการศึกษา พบสาระสำคัญ ดังนี้คือ

(๑) ในพระไตรปิฎก มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าอย่างชัดเจน ๔ กรณี ใน ๓ กรณีแรก เป็นการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าด้วยสัมมาทิฐิ ที่มีรูปแบบการปฏิบัติต่อพระองค์อย่างเรียบง่าย เป็นการกระทำด้วยความเชื่อในพระพุทธเจ้า ด้วยความเลื่อมใส ศรัทธา เป็นการยืนยันใน “ศาคดโพธิสัตถา” ของพุทธบริษัทในเวลานั้น ส่วนกรณีสุดท้ายเป็นข้อโต้แย้งของพราหมณ์ ซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ในรายละเอียดของกรณีที่ ๔ โดยทั้ง ๔ กรณี มีดังนี้ คือ

ประเด็นที่ ๑ การเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและการลาด้วยการกระทำประทัภณ

ประเด็นที่ ๒ การถวายการต้อนรับพระพุทธเจ้า

ประเด็นที่ ๓ การแสดงความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า

ประเด็นที่ ๔ พระพุทธเจ้าไม่ไหว้ ลูกรับ หรือ เชื้อเชิญให้ผู้นั่ง

สำหรับกรณีที่ ๔ ข้อมูลนี้ พบในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ กล่าวถึงเวรัญชพราหมณ์ได้เข้าเฝ้า และพราหมณ์กล่าวดำนิพระพุทธเจ้าในข้อหาที่ว่า “พระพุทธเจ้าไม่ไหว้และต้อนรับผู้ที่อาวุโสกว่า” ดังความว่า

ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าได้ทราบมาว่า พระสมณโคตมไม่ยอมไหว้ ไม่ลูกรับพวกพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ ผู้ล่วงกาลผ่านวัยหรือไม่เชื่อเชิญไห้หนึ่ง เรื่องที่ข้าพเจ้าทราบมานั้นจริงทีเดียว การที่พระโคตมทำเช่นนั้นไม่สมควรเลย^{๒๒}

ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบพราหมณ์เวรัณชพราหมณ์ว่า

พราหมณ์ เรายังไม่เห็นใครไม่ว่าในโลกไหน ๆ ในบริษัทไหน ๆ ที่เราควรจะไหว้ ลูกรับหรือเชื่อเชิญไห้หนึ่ง เพราะว่าตถาคตไหว้ ลูกรับหรือเชื่อเชิญไห้ผู้ใดหนึ่ง ศีรษะของผู้นั้นจะต้องขาดตกไป^{๒๓}

การที่พระพุทธเจ้าไม่ไหว้และต้อนรับผู้ที่อาวุโสกว่ายังพบในโทณพราหมณสูตร^{๒๔} ที่มีเนื้อหาแบบเดียวกัน ประเด็นนี้ชี้ถึงระบบเคารพผู้อาวุโสมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล หรืออาจจะมีมาก่อนพุทธกาลและคงจะเป็นประเพณีปฏิบัติกันมาในสังคมอินเดีย และคงถือเป็นเรื่องร้ายแรงทางจริยธรรมก็เป็นได้

เมื่อพิจารณาคำว่า “อาวุโส” ทั้งของพราหมณ์ และพระพุทธเจ้าน่าจะมีความหมายที่ไม่ตรงกัน คำว่าอาวุโสของพระพุทธเจ้าน่าจะมีนัยถึง อาวุโสในองค์ความรู้ของพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง อาวุโสจึงมิใช่การนิยามด้วย “อายุและวรรณะ” แต่ให้ถือการทำลายอวิชชาหรือตรัสรู้พระโพธิญาณได้ก่อนผู้อื่น ซึ่งสุวรรณสาธอนันท์ แสดงทัศนะในประเด็นนี้ว่า “พระพุทธเจ้ามิได้ปฏิเสธว่าความเคารพ ควรมีแก่ผู้มีอาวุโส เพียงแต่ทรงให้ความหมายใหม่แก่ความมีอาวุโสเท่านั้น จากบทสนทนาระหว่างเวสาลีพราหมณ์กับพระพุทธองค์ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า รากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนาได้แก่ ปัญญา หรือพระโพธิญาณที่พระพุทธองค์ตรัสรู้โดยชอบก่อนคนอื่น เป็นความรู้ที่มาจากประสบการณ์โดยตรง จากการปฏิบัติเอง และครอบคลุมมิติเหนือผัสสธรรมคาคด้วย”^{๒๕} และพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ไหว้ใครอีก แม้กระทั่งพระบิดาของพระองค์

^{๒๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒/๓.

^{๒๓}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒/๓.

^{๒๔}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๒/๓๑๖-๓๒๔.

^{๒๕}สุวรรณสาธอนันท์, **ศรัทธากับปัญญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

ในที่สุดเวสัชพรพราหมณ์ก็ได้มอบความเคารพ และยอมรับในอาวุโสของพระพุทธเจ้า ที่มีมากกว่าตนซึ่งมีนัยว่ามากกว่า “อายุและวรรณะ” ถือเป็นการปฏิเสธความเชื่อของพราหมณ์

(๒) จากข้อมูลในคัมภีร์มั่งคัลลทีปนี สรุปว่า การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าที่สมควรนั้น ผู้คนในเวลานั้นต้องปฏิบัติด้วยความเคารพ ได้แก่ (๑) การไปสู่ที่บำรุง ๓ กาล คือ เช้า กลางวัน และ เย็น (๒) เมื่อพระพุทธเจ้าไม่สวมรองเท้าทรงกรม เราก็ไม่สวมรองเท้าทรงกรม (๓) เมื่อพระพุทธเจ้าทรงกรมอยู่ในที่ทรงกรมต่ำ เราก็ไม่ทรงกรมอยู่ในที่สูง (๔) เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่เบื้องต่ำ เราไม่ไปอยู่ที่สูง (๕) ไม่ห้ามคลุมบาตรทั้ง ๒ ในที่ทอดพระเนตรเห็น (๖) ไม่กั้นร่มในที่ทอดพระเนตรเห็น และ (๗) ไม่ถ้ายอจระ ปัสสาวะ ในที่พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็น^{๒๖}

ข. การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน

สำหรับการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว มี ๒ ประเด็น คือ

(๑) ข้อมูลในพระไตรปิฎก พบว่า มี ๒ กรณี คือ (๑) การบูชาพุทธสรีระ และ (๒) การบูชาสังเขยนียสถาน ๔ ตำบล

(๒) ข้อมูลในมั่งคัลลทีปนี^{๒๗} การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วนั้นทั้ง ๑๑ ประการ ซึ่งสามารถรวบรวมออกเป็นความคิดได้ ๓ วิธี ได้แก่ (๑) การบูชาสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า (ข้อ ๑ - ข้อ ๔) (๒) ข้อห้ามที่ไม่ควรกระทำต่อสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า (ข้อ ๕ - ข้อ ๘) และ (๓) การปฏิบัติตามหลักกรรมวินัย (ข้อ ๑๐ - ข้อ ๑๓)

ค. หลักกรรมในการบูชาพระพุทธเจ้า

(๑) การบูชา ๒ ได้แก่ (๑) อามิสบูชา และ (๒) ปฏิบัติบูชา

(๒) มงคลสูตร ได้แก่ (๑) มงคลข้อที่ ๓ และ (๒) มงคลข้อที่ ๒๒

^{๒๖} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถระ), มงคล ๓๘ ประการ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สัมปชัญญะ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๑.

^{๒๗} ในมั่งคัลลทีปนี สรุปประเด็นการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้ว่า (๑) ไปไหว้พระเจดีย์ตามโอกาสอันควร (๒) ไปไหว้สังเขยนียสถาน ๔ แห่ง คือ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรมและปรินิพพาน (๓) บูชา กราบไหว้ เคารพต่อพระพุทธรูป (๔) บูชา ย่าเกรง เคารพต่อพุทธาวาส (๕) ไม่สวมรองเท้าในลานพระเจดีย์ (๖) ไม่กั้นร่มในลานพระเจดีย์ (๗) เวลาใกล้พระเจดีย์ไม่เดินพลางเจรจา พลาง (๘) เข้าในเขตวัดต้องห่มผ้าคลุมไหล่ หุบร่ม ถอดรองเท้า (๙) ไม่ทำอาวระต่างๆ อย่างที่ตนเห็นว่าไม่สมควร (๑๐) กราบไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ (๑๑) เปล่งวาจาว่าคำระลึกถึงพระพุทธคุณ (๑๒) ตามระลึกถึงพระพุทธคุณด้วยใจอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว และ (๑๓) ปฏิบัติตามพระโอวาทเป็นนิตย์ด้วยจิตเคารพจริง

รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าไม่พบข้อมูลในวรรณกรรมเถรวาท และไม่มีผู้เขียนในประเด็นนี้มาก่อน แต่ผู้วิจัยเชื่อว่าในครั้งพุทธกาลรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าควรจะต้องมี เพราะพระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา จัดตั้งสังฆะ จัดระบบการสอน ฯลฯ ทุกเรื่องที่ยกมากล่าวล้วนมีการจัดตั้งรูปแบบที่ชัดเจนถึงปัจจุบันก็ยังใช้อยู่ ในเรื่องของรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะว่าหากชาวพุทธมีความเชื่อที่ห่างเหินจากความเชื่อในพระพุทธเจ้าที่เป็น “ตถาคตโพธิสัทธา” มีสัมมาทิฐิรองรับความเชื่อนั้น ย่อมจะไม่สามารถปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า เพื่อเข้าถึงหลักปฏิบัติที่จะทำให้ทุกข์นั้นลดลงได้ ดังคำกล่าวที่ว่าหากศาสนาจะเสื่อมจะเสื่อมจากความเลื่อมใสในพระศาสดาเป็นเบื้องต้นนั่นเอง

สำหรับรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า ผู้วิจัยได้ประมวลจากข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมจากบทที่ ๓ สรุปเป็น

๑. องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบในส่วนการปฏิบัติ ได้แก่ (๑) บุคคล – พระศาสดา (๒) คำสอน – หลักธรรม (๓) พิธี – ศาสนาพิธี (๔) สถานที่ – ศาสนสถาน และ (๕) สัญลักษณ์ – สิ่งแทนองค์พระศาสดา

๒. องค์ประกอบของรูปแบบในส่วนของการคิด ได้แก่ (๑) ความเชื่อ และ (๒) เป้าหมาย

สรุป องค์ประกอบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาล

๑. ความเชื่อ	- ตถาคตโพธิสัทธา ที่มีสัมมาทิฐิรองรับความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
๒. เป้าหมาย	- เพื่อแสดงความเลื่อมใส เคารพ บูชา ศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า - เพื่อการพ้นทุกข์ – นิพพาน
๓. บุคคล	- พระพุทธเจ้า - พุทธบริษัท
๔. หลักธรรม	- บุชา ๒ คือ อามิสบูชา และปฏิบัติบูชา - มงคลสูตร คือ มงคลที่ ๓ และ มงคลที่ ๒๒
๕. ศาสนาพิธี	ระเบียบการเข้าเฝ้า การกระทำประทักษิณ ถวายการต้อนรับ การแสดงความเลื่อมใส
๖. ศาสนสถาน	สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล เพื่อรำลึกถึงพระพุทธเจ้า
๗. สัญลักษณ์	สิ่งต่าง ๆ แทนพระพุทธเจ้า คือ ต้นโพธิ์ และสถูป

สรุป จากข้อมูลทั้งหมดในเรื่องการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าของชาวพุทธในครั้งพุทธกาล เมื่อศึกษาและวิเคราะห์แล้ว สรุปเป็น “การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาล” ที่มีองค์ประกอบ ๓ หัวข้อ

๔.๑.๓.๒ รูปแบบในปัจจุบัน

แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว แต่การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าโดยตรงชาวพุทธก็ยังสามารถกระทำได้ในปัจจุบัน นั่นคือการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระองค์ เพราะพระธรรมเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า และเป็นพระประสงค์ของพระองค์ ทำให้การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้ามี ๒ แนวทาง คือ (๑) การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าด้วยอามิสบูชา และ (๒) การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าด้วยปฏิบัติบูชา

แต่ปัญหาการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าของชาวพุทธก็ปรากฏอยู่ ซึ่งได้สรุปในบทที่ ๓ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความประเด็นให้พิจารณา ๒ ประเด็น สำคัญ สาเหตุเนื่องจาก (๑) ไม่เชื่อในพระพุทธเจ้า และ (๒) ขาดความรู้ในพระพุทธศาสนาทั้งหลักธรรมและหลักปฏิบัติ

๑. ความไม่เชื่อในพระพุทธเจ้า

ชาวพุทธไทยในปัจจุบันบางคนคิดว่า “พระพุทธเจ้า” เป็นเรื่องเล่าขานในตำนาน หรือได้ฟังพุทธประวัติที่พระเทศน์และมีเรื่องปาฏิหาริย์แทรกอยู่ ทำให้ขาดศรัทธาตามที่ “บุคคลบางกลุ่มสงสัยว่าความมีอยู่ของพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องที่สมมุติก็มีปรากฏอยู่”^{๒๘} และ “การตีความพระพุทธประวัติจินตคิดเกินไปโดยเฉพาะจากบุคคลนอกพระพุทธศาสนาจนมีการเขียนหนังสือเรื่อง ‘บุจฉาวิสันนา’ เพื่อโต้แย้ง และหักล้างพระพุทธศาสนา”^{๒๙}

ปัญหาเหล่านี้เป็นเรื่องของความเชื่อ ที่เป็นมิจฉาทิฐิ ทำให้มองทุกเรื่องเป็นด้านลบ ผู้วิจัยเห็นว่าต้องสร้างความเชื่อในพระพุทธเจ้าให้เกิดขึ้นก่อนว่าพระองค์เป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ดังหลักฐานทางโบราณคดี ในประเทศอินเดีย สถานที่ที่พระองค์ ประสูติ ตรัสรู้ก็

^{๒๘} ยัม ปัทมขางกูร, ปัญหาพระยามลทินท์, (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๖), หน้า ๖๒., ไซยวัฒน์ กปิตกาญจน์, หยั่งลงสู่พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๒๙} เสรี พงศ์พิศ, คาทอลิกกับสังคมไทยสี่ศตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๔), หน้า ๒๐.

ยังปรากฏอยู่^{๓๐} ตลอดจนสถานที่ปริณิพพาน และจากคำสอนของพระองค์ในพระไตรปิฎก ล้วนแต่เป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้

ในส่วนของพุทธปาฏิหาริย์เป็นธรรมชาติของพระศาสดาในทุกศาสนา สอดคล้องกับความเห็นของพระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส) ที่มีความเชื่อว่า อานุภาพของพระพุทธเจ้าคืออานุภาพแห่งความดีทั้งปวง ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าต้องบรรลุความดีแน่นอน^{๓๑} สำหรับการเปลี่ยนความเชื่อนี้จะสอดคล้องกับที่ แมคไกวร์ (McGuire) เรียกว่าการเปลี่ยนความเชื่อพื้นฐาน ซึ่งก็คือการให้ข้อมูลตามข้อเท็จจริง เป็นการสร้างความเชื่อที่ถูกต้อง เป็นการสร้างสัมมาทิฐิ ที่จะเป็นความเชื่อในศกาคดโพธิสัตถา ต่อไป

๒. ขาดความรู้ทั้งหลักธรรมและหลักปฏิบัติ

ในประเด็นที่ชาวพุทธไทยขาดความรู้ทั้งหลักธรรมและหลักปฏิบัติ นั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมาก คำว่าขาดความรู้ในหลักธรรม เช่น ไม่เชื่อเรื่องกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่เชื่อในการปฏิบัติกรรมฐาน ผู้วิจัยเห็นด้วยกับคำกล่าวของ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส) ให้เห็นว่า ภาครัฐควรหรือต้องสนับสนุนการให้ความรู้หรือให้การศึกษาแก่คนไทยหรือชาวพุทธให้เข้มแข็งจริงจัง อย่างที่อินโดนีเซียเขาจัดการศึกษาเรื่องอิสลามศึกษาตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงปริญญาเอก ทุกคนต้องเรียนรู้และได้เรียนรู้เหมือนกัน เท่ากัน สร้างครูสอนที่ได้มาตรฐานเท่าเทียมกันแล้วผลผลิตเหล่านั้นจะเป็นพลังปกป้องพระพุทธศาสนาได้ดี^{๓๒} น่าจะแก้ปัญหาพุทธพาณิชย์ในรูปแบบแปลก ๆ ได้

^{๓๐}ดูรายละเอียดใน เชษฐ ติงสัญชลี, สัตตมหาสถาน : พุทธประวัติตอนเสวยวิมุตติสุขกับศิลปกรรมอินเดียและเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ), ๒๕๕๕.

^{๓๑}สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

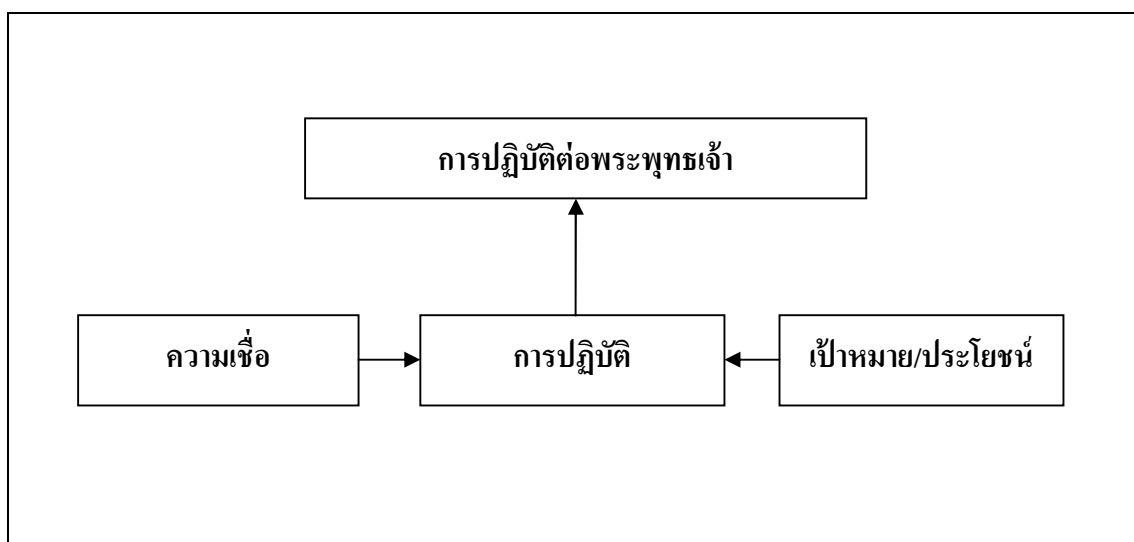
^{๓๒}สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

สรุป องค์ประกอบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน

๑. ความเชื่อ - หลากหลายทั้งตลาคดโพธิสัตว์ และหันเหจากตลาคดโพธิสัตว์
๒. เป้าหมาย
 - เพื่อแสดงความเลื่อมใส เคารพ บูชา ศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า
 - เพื่อการพ้นทุกข์ – นิพพาน
 - เพื่อบนบาน ขอบในสิ่งที่ต้องการ
 - พุทธพาณิชย์
๓. บุคคล - พระพุทธเจ้า และ พุทธบริษัท
๔. สัญลักษณ์ แทนพระพุทธเจ้า คือ ต้นโพธิ์ สถูป พระพุทธรูป พระเครื่อง ฯลฯ
๕. หลักธรรม
 - บวชา ๒ คือ อามิสบวชา และปฏิบัติบวชา
 - คำสอนต่าง ๆ ที่พบในพระพุทธศาสนา และในสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า
๖. ศาสนาพิธี การกราบ การไหว้ การตั้งโต๊ะหมู่บูชา เป็นต้น
๗. ศาสนาสถาน วัด สถานปฏิบัติธรรม และสถานที่ทั่วไป เช่น บ้าน โรงเรียน

สรุป จากข้อมูลทั้งหมดในเรื่องการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า เมื่อศึกษาและวิเคราะห์แล้ว สรุปเป็น “การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในปัจจุบัน” ที่มีองค์ประกอบ ๗ หัวข้อ

เมื่อประมวลข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยขอเสนอกรอบแนวคิดรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า ดังนี้

แผนภูมิ ๔ กรอบแนวคิดรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท

สรุป กรอบแนวคิดการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท มีขั้นตอน ๓ ประการ คือ ขั้นตอนที่ ๑ เริ่มต้นจากความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักทศกัณฐะโพธิสัตว์ ขั้นตอนที่ ๒ การปฏิบัติ และขั้นตอนที่ ๓ คือ เป้าหมายหรือประโยชน์ที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับจากการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า

๔.๒ หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ในทัศนะผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๔.๒.๑ ผลการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์ เรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท” สรุปประเด็นสำคัญจากคำถาม ๑๕ ข้อ ดังนี้ คือ

๑. คุณลักษณะและความสำคัญของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าเหมือนกับพระศาสดาพระองค์อื่น ๆ ตรงที่เป็นมนุษย์ ต่างกันที่การได้รับความรู้ เพราะพระพุทธองค์ทรงค้นคว้าความรู้ และพบสัจธรรมด้วยการวิจัย และสิ่งที่ค้นพบเป็นของจริงตามที่จริง ไม่ได้เป็นจริงตามที่พระพุทธเจ้าต้องการให้เป็นจริง ผู้ต้องการผลต้องปฏิบัติจึงเกิดผล^{๓๓}

ศ. พิเศษ จ่านงค์ ทองประเสริฐ กล่าวถึงความแตกต่างของพระพุทธเจ้ากับพระศาสดาพระองค์อื่น ๆ ว่า คำว่า religion เป็นศาสนาที่สัมพันธ์กับพระผู้เป็นเจ้า ที่รับคำสั่ง คำสอนมาจากพระผู้เป็นเจ้า แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้รับคำสั่งคำสอนจากพระผู้เป็นเจ้า เพราะตรัสรู้ความจริงที่มีอยู่แล้ว พุทธะ คือ ผู้รู้ ไม่ใช่ผู้สร้าง^{๓๔} ศ.พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ ก็มีความเห็นตรงกันว่าพระพุทธเจ้าต่างจากพระศาสดาพระองค์อื่น ๆ เพราะพระพุทธเจ้าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ คำว่า “รู้เอง คือ ไม่มีใครสอน” ส่วนคำว่า “โดยชอบ คือ ถูกต้อง สมบูรณ์ ไม่มีใครมาคัดค้านเอาชนะได้”^{๓๕}

ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน เห็นว่า ถ้ามองในแง่แนวคิด รวมไปถึงวิธีการที่เป็นผลจากผลิตรกรรมทางความคิดของพระพุทธองค์ ก็ไม่น่าจะแตกต่างจากศาสดาทั้งหลาย เพราะมีความเชื่อว่าบุคคลผู้ฝึกฝนตัวเองเป็นผู้นำที่คนยอมรับระดับโลกนั้น ไม่ใช่เรื่องธรรมดา แต่สิ่งที่เหมือนกัน

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๓๔} สัมภาษณ์ ศ.พิเศษ จ่านงค์ ทองประเสริฐ, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๓๕} สัมภาษณ์ ศ.พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๖.

ในแง่แนวคิด คือ “ความเสียสละ” “ความมุ่งมั่นทุ่มเท” ที่ไม่ใช่เสียสละ และมุ่งมั่นทุ่มเทธรรมดา ๆ แต่เป็นการกระทำที่ต้องถึงที่สุดทุกเรื่อง คือเสียสละชีวิตได้ มุ่งมั่นทุ่มเทจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ เช่น พระพุทธเจ้าทรงเสียสละและทุ่มเทเพื่อคนอื่นมานานับสี่สหัสวรรษแสนมหากัป ศาสดาอื่น ๆ ก็ต้องเสียสละ และทุ่มเทเหมือนกัน ภายใต้งาหมายของแต่ละท่าน

ในแง่เป้าหมาย มีความแตกต่างกันชัดเจน ศาสดาอื่น ๆ เช่น คริสต์ อิสลาม หรือแม้กระทั่งศาสนาที่เป็นรากฐานพัฒนาการของการเกิดพระพุทธศาสนา นั่นคือศาสนาพราหมณ์ หรือ ฮินดู ศาสนาเหล่านี้ เป้าหมายสูงสุดเป็นไปเพื่อสวรรค์ แดน หรืออาณาจักรของพระเป็นเจ้า หรือการเข้าไปเป็นหนึ่งในเดียวกับพรหม หรือปรพพรหมในศาสนาพราหมณ์ แต่สำหรับพระพุทธศาสนา เป้าหมายชัดเจน คือไม่ใช่แค่สวรรค์ หรืออาณาจักรใดอาณาจักรหนึ่งซึ่งสิ่งเหล่านี้ พุทธศาสนายังถือว่าเป็นเพียง “สามิสสุข” ไม่ใช่ “นิรามิสสุข” หรือ “บรมสุข” อันได้แก่พระนิพพาน เพราะพระนิพพาน คือการดับ ที่ไม่ต้องมีอะไรมารองรับสุขหรือทุกข์อีกต่อไป ตรงนี้คือจุดแตกต่าง เป็นหลักการอันสูงสุด^{๓๖}

๒. การรำลึกถึงพระพุทธเจ้า

พระมหาสายรุ้ง อินฺทาวุโธ กล่าวว่า การระลึกถึงพระพุทธเจ้าจะนึกถึงพระองค์จากธรรมชาติ เหตุการณ์ที่เห็นทำให้นึกถึงหลักธรรมหรือ เมื่อมีคนมาปรินิพพานก็จะยกหลักธรรมให้ฟัง^{๓๗}

ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน ให้นิยามคำว่า ระลึกถึงว่าเป็นคำสำคัญ ในพระพุทธศาสนามีคำว่า “อนุสติ” การรำลึกถึงพระพุทธเจ้า เป็นหลักการข้อหนึ่งในการปฏิบัติธรรม คือ พุทธานุสติ และคำนี้สำคัญมาก ๆ ไม่ใช่แค่ระลึกถึงตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ไทยจัดขึ้น แต่เป็นการระลึกถึงเพื่อน้อมนำเข้ามาปฏิบัติหรือใช้ในชีวิตให้ได้ ในชีวิตจริง ไม่ได้นึกถึงเหตุการณ์ หรือบุคคลสถานที่ พิธีกรรมอะไรเป็นพิเศษ แต่จะนึกถึงว่าเวลาสุข ทุกข์ พระพุทธเจ้าได้เคยแสดงธรรมอะไรแก่ใครบ้าง เช่น เวลาเห็นความเจ็บป่วยของญาติที่ใกล้ชิด ก็จะนึกถึงพระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงมีคำสอนให้ “มีสติ” และในฐานะอาจารย์ ก็มักจะกล่าวอ้างถึงเหตุการณ์สำคัญ ๆ บางตอนที่พระพุทธเจ้าเกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น การโปรดนางปฏาจารา กรณีสติเพราะการพลัดพราก หรือกรณีนางกิสาโคตรมี ก็เช่นเดียวกัน แต่โดยส่วนตัวแล้ว การนึกถึงพระพุทธเจ้า ก็จะนึกถึงเรื่องธรรมะที่ทรงสอนมากกว่า^{๓๘}

^{๓๖} สัมภาษณ์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระมหาสายรุ้ง อินฺทาวุโธ, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗.

^{๓๘} สัมภาษณ์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

๓. ความเชื่อในพุทธานุภาพ

ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร กล่าวถึง ความเชื่อในพุทธานุภาพว่า คือ ผลแห่งการรู้ความจริง คือ รู้อริยสัจ ๔ รู้ขั้นตอนแก้ปัญหาตามวิธีของอริยสัจ พุทธานุภาพ หรืออานุภาพของพระพุทธเจ้าที่เกิดจากการตามรู้อริยสัจ จะช่วยแก้ไขปัญหาได้อย่างมีขั้นตอน เป็นวิธีแก้ปัญหาตามแนวแห่งเหตุผล คือ ๑. ทุกซ์ (ผล) ๒. สมุทัย (เหตุ) ๓. นิโรธ (ผล) ๔. มรรค (เหตุ)^{๓๕}

ส่วนพระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส) มีความเชื่อว่า อานุภาพของพระพุทธเจ้า คือ อานุภาพแห่งความดีที่สั่งปวง ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าต้องบรรลุความดีแน่นอน^{๓๖}

๔. บทบาทที่พระพุทธเจ้าทรงช่วยชาวโลก

บทบาทของพระพุทธเจ้ามี ๒ อย่าง คือ (๑) ครูสอนศีลธรรม และ (๒) ผู้ปฏิรูปสังคม บทบาทแรก ทรงสอนยกระดับความคิดของชาวโลก สอนให้มีปัญญารู้เหตุรู้ผลตามเป็นจริง สอนให้พึ่งพาตนเองด้วยสติปัญญาของตนเองไม่ให้งมงายกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น การอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์ การบูชาขี้ฉี่ บทบาทของพระองค์จะช่วยให้คนน้อยใหญ่ได้มากน้อยเพียงใด อยู่ที่ศักยภาพแต่ละคนนั่นเอง ในครั้งพุทธกาล แม้พระพุทธองค์จะพยายามสอน แต่ปรากฏว่าผลสำเร็จมีอยู่ระยะหนึ่งเท่านั้น พอสิ้นพระองค์สังคมอินเดียก็กลับไปเหมือนเดิม คือ เชื่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์^{๓๗}

ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน แสดงทัศนะเรื่องบทบาทพระพุทธเจ้าช่วยชาวโลกว่า จะช่วยให้คนน้อยใหญ่เพียงใด ต้องเข้าใจทรงช่วยตามเงื่อนไข คืออุปนิสัยของผู้ที่จะรับ ช่วยได้มากก็ทำให้คนเป็นพระอรหันต์ และก็พิจารณาว่าพระอรหันต์ก็มีจำนวนน้อยกว่าปูชน ตัวเลขบอกอยู่แล้วคือแม้จะต้องการบรรลุธรรมมาก ๆ แต่หากคนนั้นไม่มีอุปนิสัยบารมีก็ไปไม่ถึง แต่อย่างน้อยก็เป็นกัลยาณชน คือคนที่ได้รับฟังเหตุผลคนอื่น ตรงกันข้ามกับกลุ่มคนที่ยังมีปัญญาที่บ (อัมพาต) ยังแสดงตนเองไปตามความต้องการปรารถนาของตน ไม่ยอมทวนกระแสกิเลส^{๓๘}

๕. การปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อพระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาล

ชาวพุทธที่ชัดเจนก็คือ “พุทธบริษัทสี่” ไม่ว่าจะปฏิบัติในฐานะเป็นครูอาจารย์ก็ทำด้วยความเคารพ ปฏิบัติในฐานะศาสนาก็ทำด้วยศรัทธา แต่สิ่งที่อยากให้งามมากกว่านี้คือ

^{๓๕} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๓๗} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๓๘} สัมภาษณ์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

พระพุทธเจ้า ไม่ได้ทรงหวังจะให้ปฏิบัติตนเพื่อพระองค์ แต่ให้ปฏิบัติตนเพื่อตนเอง หมายถึงเพื่อให้ละ ลด ปลด วาง อัตตา ไม่เช่นนั้นก็จะกลายเป็นยึดติดอาจารย์ ดูจากกรณีพระวัคกลี เป็นต้น^{๔๓}

นอกจากนี้ พระมหาสายรุ้ง อินฺทาวุโธ ให้พิจารณาจากกิจวัตรชาวพุทธต้นแบบ เช่น ท่านอนาถบิณฑิก นางสามาวดี หมอชีวก หรือท่านอื่น ๆ มีการให้การอุปถัมภ์ มีการพึงธรรม ปฏิบัติธรรม ประกอบสัมมาอาชีวะ ประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือคอยปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา ชาวพุทธ^{๔๔}

๖. สิ่งที่ยึดถือแทนพระศาสนา

ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิต กล่าวว่า ในสมัยพุทธกาลแย่งง่าย ๆ ๒ ระดับ คือ (๑) ระดับชาวบ้าน (๒) ระดับปราชญ์ ชาวบ้านปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าด้วยอามิสบูชา เช่น ดอกไม้ ของหอม ระดับปราชญ์ปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติตามคำสอน คือ พระอริยบุคคล ทั้ง โสดาบัน สกทาคามี อนาคามีและพระอรหันต์^{๔๕}

ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน เห็นว่า ต้องแยกให้ออกด้วยระหว่างสิ่งที่ชาวพุทธยึดถือ อาจไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธองค์แนะนำให้ปฏิบัติ ดูได้จากปัจฉิมโอวาท ที่ตรัสให้ยึดพระธรรมวินัยเป็นตัวแทน ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท หลังพุทธปรินิพพานไม่เกินพันปี ก็มีเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย ขอให้ดูเหตุการณ์ตามปรากฏการณ์ในสังคายนาแต่ละครั้ง มีการขยับและขยายตัวของความคิด ความเชื่อมาโดยลำดับ หมายความว่า เมื่อพระพุทธองค์นิพพาน ใครจะยึดอะไรก็มีสิทธิ์ยึดไป แต่ก็อ้างสิทธิ์ตามคำสอนและสิทธิในการตีความไปตามสำนักคิดของตน ๆ เช่นการเกิดพุทธศาสนา มหายาน วัชรยาน เป็นต้น ยึดนี้ยังไม่สำคัญว่า ผลที่ตามมาจากการยึดต่าง ๆ คือ ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงยืนยาวมาที่ใช้ได้แล้ว^{๔๖}

ในขณะที่พระมหาคณิพัทธ์ คมกิตฺตปญฺโญ เห็นว่าชาวพุทธที่แท้จริงควรปฏิบัติตามตนตามหลักธรรมและวินัยในฐานะที่เป็นองค์แทนของพระพุทธศาสนา หากไม่เช่นนั้นองค์แทนดังกล่าวนี้จะกลายเป็นเพียงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาหรือคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องกราบไหว้บูชาโดยไม่พิจารณาถึงสาระที่แท้จริง ซึ่งการกระทำเช่นนี้ไม่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชีวิตได้ ดังที่เราจะเห็นได้จากการประพฤติดิปฏิบัติของชาวพุทธบางกลุ่มที่ใช้องค์แทน

^{๔๓} สัมภาษณ์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระมหาสายรุ้ง อินฺทาวุโธ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗.

^{๔๕} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิต, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๔๖} สัมภาษณ์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

ดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์แห่งเทวนิยม เพื่อตอบสนองผลประโยชน์แบบโลกยะ โดยไม่ได้พิจารณาถึงความถูกต้องแห่งหลักธรรมวินัยแต่ประการใด^{๔๓}

๓. การไปสังเวชนียสถาน ๔ การบูชาพระธาตุ การบูชาเจดีย์ การบูชาคันโฑ

ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร เห็นว่าประเด็นนี้ ไม่ใช่การบูชาพระพุทธเจ้าที่ถูกต้อง ไม่ถือว่าทำตามทีพระองค์สอน แต่เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อน้อมระลึกถึงพระพุทธองค์^{๔๔}

ในขณะที่พระมหาสาขารุ่ง อินทาวุธ แสดงทัศนะว่า ประเด็นนี้ถูกต้อง ปรากฏพบในมหาปริณิพพานสูตร ทีฆ.มหาวรรค. ๑๐/๑๓๑/๑๓๕ ความว่า “ดูก่อนอานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยระลึกว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ ๑ พระตถาคตตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ๑ พระตถาคตยังธรรมจักรให้เป็นไปแล้วในที่นี้ ๑ พระตถาคตเสด็จปรินิพพาน ด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้ ๑ ดูก่อนอานนท์ ชนเหล่าใดเที่ยวจาริกไปยังเจดีย์สถานเหล่านั้น แล้วมีจิตเลื่อมใส ชนเหล่านั้นทั้งหมด เบื่อหน่ายแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์”^{๔๕}

ถือว่าเป็นการปฏิบัติต่อพระศาสดาที่ถูกต้องหรือไม่ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน เห็นว่า ถ้ายึดเรื่องการบูชา ๒ อย่างก็ดีกว่าไม่ทำอะไรเลย ซึ่งนักวิชาการสายปฏิบัติจะไม่เห็นด้วยในแนวนี้ ต้องการให้ปฏิบัติไปเลย แต่อุปนิสัย จริตของคนต่าง กัน การไปเคารพบูชาสังเวชนียสถาน หรือสถานที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนา ก็ทำให้จิตใจของคนเหล่านั้นนุ่มนวลชวนให้เกิดศรัทธาได้ ไม่ต้องถามว่าถูกต้องหรือไม่ เพราะมันเป็นเรื่อง “ศรัทธา” ไม่ใช่วัดความถูกต้องหรือผิด การบูชา นัยก็บอกอยู่แล้วว่าเชิดชูด้วยจิตใจอันสูงส่ง ตรงกันข้ามกับการเหยียดหยัน หมิ่นแคลนครับ หากไม่ทำจนเกินเลยก็ถือว่าล้อยตาม คือ ถ้าทำเพื่อทำลายกิเลสก็ถูกหมด แต่หากทำเพื่อสนองกิเลสอะไรก็ผิด แต่อย่าเพิ่งไปประณาม เพราะบางคนจะหักดิบกิเลสทีเดียวไม่ได้ ต้องค่อย ๆ ทำ ค่อย ๆ ฝึก และถือว่าทำตามทีพระองค์สอนหรือไม่ นั่น อาจารย์แสดงทัศนะว่า ต้องย้อนกลับไปคำถามข้างบนว่า ถ้าทำแล้ว เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนคนอื่น ทำลายคนอื่น อย่างนี้ไม่ถูกต้อง สิ่งเหล่านี้เป็นเส้นแบ่งที่สำคัญ เป็นพรมแดนที่สำคัญระหว่างความถูกต้อง ความผิด คือถ้าตีความเข้าข้างตัวเอง ก็บอกว่าถูก แต่หากวางหลักให้ดี ก็จะช่วยให้เราไม่เข้าข้างกิเลสมากเกินไป

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระมหาดนัยพัชร คมภิรปญโญ, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๔๔} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระมหาสาขารุ่ง อินทาวุธ, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗.

เพราะบางคนก็อาศัย “ทำทัวร์สังเวชนียสถาน” แต่ใจไม่ได้เฉลียวฉลาด หรือมีหิริโอตตปปะ เพิ่มขึ้นก็น่าคิด^{๕๐}

๘. พระพุทธรูปหรือพระเครื่องมีค่าเท่ากับพระพุทธรเจ้า

พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส) กล่าวว่า การสร้างพระพุทธรูปใช้แทนพระพุทธรเจ้าได้แน่นอน แต่ได้ไม่เท่า แต่นับว่าได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ต้องการเห็นรูปก่อน เอารูป คือพระพุทธรูปเป็นสื่อ (สื่อการเรียนรู้) เพื่อเกิดศรัทธาในพระพุทธรเจ้า แต่เมื่อพูดถึงพระเครื่อง ก็จะเป็นคนละเรื่องกัน เพราะพระเครื่องมักจะเป็นสื่อแห่งความขลังความศักดิ์สิทธิ์ ที่พระพุทธรเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ^{๕๑} สอดคล้องกับแนวคิด ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ที่เห็นว่า พระพุทธรูปกับพระเครื่องใช้แทนกันไม่ได้ การสร้างพระพุทธรูปก็เพื่อเป็นอุบายให้น้อมระลึกถึงพระพุทธรองค์ แต่การสร้างพระเครื่อง (ปัจจุบัน) มีวัตถุประสงค์หลากหลาย^{๕๒}

๙. วัตถุประสงค์ในการเคารพตัวแทนพระพุทธรเจ้า

การเคารพก็เป็นหนึ่งในคารวธรรม คือเป็นพุทธคารวตา เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับชาวพุทธ ถ้าไม่เช่นนั้นก็จะสะเปะสะปะ หรืออย่าทำลายกันง่าย ๆ และการแสดงความเคารพเมื่อว่าโดยมงคล ๓๘ ประการก็ถือว่าเป็นสิ่งที่จะนำความสุขความเจริญมาสู่คนนั้นก็เพื่อเตือนสติตนเอง^{๕๓} สอดคล้องกับพระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส) เพื่อสื่อไปถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธรเจ้า^{๕๔} และตรงกับความเห็นของพระมหาสายรุ้ง อินฺทาวุโธ ที่กล่าวว่า จุดประสงค์หลักครั้งแรก เพื่อได้กราบไว้บูชา หรือช่วยให้การระลึกถึงได้ง่าย จุดประสงค์รองต่อมา เพื่อให้ท่านช่วยกิจต่าง ๆ ที่ตนต้องการ^{๕๕}

๑๐. รูปแบบการแสดงความเคารพในพระพุทธรเจ้า

ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน เห็นว่า รูปแบบการเคารพ กับไม่มีรูปแบบ มันสัมพันธ์กับพิธีกรรมพิธีการด้วย แต่จะตอบว่าแบบไหนถูก ไม่ถูก ก็วัดยากอยู่อย่างทีกล่าแล้ว ถ้าเคารพโดยไม่

^{๕๐} สัมภาษณ์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๕๒} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๕๓} สัมภาษณ์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระมหาสายรุ้ง อินฺทาวุโธ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗.

มีเจตนาอื่นแอบแฝงก็ได้ อย่างเช่นครั้งหนึ่งที่มีการใช้ประติมากรรมทางพุทธไปประดับประดาโรงแรม หรือตามสปา อย่างนี้ก็ถือว่าไม่เหมาะสม คือต้องเป็นสถานที่พัฒนาเพื่อละกิเลส ไม่ใช่พัฒนาหรือเพาะกิเลสนะ ดูที่เจตนาดีกว่า^{๕๖} ในขณะที่ ผศ. ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร เห็นว่า รูปแบบการแสดงความเคารพในพระพุทธเจ้า คือเคารพโดยน้อมระลึกถึงคำสอน แล้วนำมาปฏิบัติขัดเกลาค้นเองให้เจริญก้าวหน้า อย่างนี้ถูกต้อง ส่วนเคารพโดยเห็นไปว่าเป็นของขลังหรือของศักดิ์สิทธิ์ อย่างนี้ไม่ถูกต้อง^{๕๗} สอดคล้องกับพระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส) ที่กล่าวว่า การเคารพพระพุทธเจ้าว่าพระพุทธเจ้าสามารถบันดาลสิ่งที่ตนต้องการให้ได้ นั้นไม่ถูกต้อง แต่ถ้าเคารพพระพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอนทุกประการถือว่าถูกต้อง^{๕๘} เช่นเดียวกับพระมหาดนัยพัชร ภูมิธิปญโญ ที่กล่าวว่า เมื่อใดก็ตามที่การเคารพองค์แทนด้วยความยึดมั่นถือมั่น เมื่อนั้นการเคารพก็กลายเป็นสิ่งที่ปิดกั้นโอกาสของการใช้สติปัญญาพิจารณาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “มีฉาอามิสบูชา” ความยึดมั่นนี้จะกลายเป็นกำแพงที่ขวางกั้นโอกาสแห่งการเรียนรู้ความเป็นจริงขององค์แทนในฐานะที่เป็นบุคลาธิษฐานเพื่อเป็นเหตุปัจจัยให้เข้าถึงองค์ธรรมที่พุทธองค์ได้ตรัสสอนไว้ในทางตรงกันข้าม หากเรามีความรู้ความเข้าใจว่า การเคารพองค์แทนนั้นเป็นเพียงเบื้องต้นของการเข้าใกล้พระรัตนตรัยหรือหลักพุทธธรรมเพียงบางส่วน แต่เราจะต้องใช้การเคารพองค์แทนเป็นบาทฐานในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักพระธรรมและวินัยที่พุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้หรือกล่าวอีกนัยว่า “สัมมาอามิสบูชาเป็นเหตุปัจจัยแห่งสัมมาปฏิบัติบูชา” ทั้งนี้เพื่อความสมบูรณ์แห่งประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์สูงสุดนั่นเอง^{๕๙}

๑๑. พุทธพินิจกับประโยชน์ในสังคมไทย

พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส) กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า ถ้าคำว่า “พุทธพินิจ” หมายถึงการค้าขายตามหลักพระธรรมคำสอน เช่น ไม่โกง ไม่เอาเปรียบ ค้าขายอย่างสุจริตยุติธรรม เป็นประโยชน์แน่นอน ไม่เป็นการจบบ้างใด ๆ เลย แต่ ถ้าคำว่า “พุทธพินิจ” หมายความว่าเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มาค้าขายหากิน ทั้งเอาเปรียบผู้ใช้บริการก็อาจเข้าข่ายหรือถึงขั้นจบบ้างได้ (แถวถนนบำรุงเมือง ถนนบำรุงราษฎร์ ล้วนแต่กิจการพุทธพินิจทั้งนั้น)^{๖๐} ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร เห็นแย้งว่า พุทธพินิจไม่มีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา แต่

^{๕๖} สัมภาษณ์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๕๗} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระมหาดนัยพัชร ภูมิธิปญโญ, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

หากมองในแง่ประโยชน์ แต่เห็นด้วยกับพระเทพวิสุทธิกวี ในกรณีที่ว่าก็อาจเป็นสิ่งช่วยรักษาองค์การที่ขาดการศึกษา ช่วยประคององค์กรที่กำลังเสื่อมโทรม ถ้ามองอย่างชาวพุทธที่เคร่ง ถือได้ว่าเป็นการจ้วงจาบพระพุทธเจ้า^{๖๐}

๑๒. ไสยศาสตร์ที่พบในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส) เชื่อว่าไสยศาสตร์ที่พบในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีจริง แต่ไม่ใช่สิ่งสิ่งจริงอย่างประเสริฐ ไม่ใช่จริงอย่างอริยสัจ เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้มีก็ได้ ไม่มีก็ได้ แต่มนุษย์ยังต้องการสิ่งนั้นเป็นที่พึ่งอยู่ บุญบารมีเขาไม่พอที่จะเข้าถึงบรมธรรมได้ หากไม่มีสิ่งนี้เขาอาจดิ้นรนไปแสวงหาสิ่งอื่น ซึ่งเราไม่รู้ว่าจะดีกว่าหรือแย่กว่า^{๖๑} สอดคล้องกับพระมหาสาขารุ่ง อินฺทาวุโธ ที่เห็นว่า ไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในที่นั้น ๆ แต่ก่อนยังไม่มีพุทธ ชาวบ้านก็ใช้พราหมณ์ พอมิพุทธก็ใช้พุทธทั้งในแง่ผู้ทำและพิธีกรรม ในฐานะนักวิชาการต้องแยกเป็น ๒ ประเด็น ๑ ความเชื่อเรื่องวิถีชีวิต เป็นประเพณีวัฒนธรรมก็จะมีเรื่อยไป ประเด็นที่ ๒ เรื่องหลักธรรม ต้องปฏิบัติให้ได้ ให้ถูกต้อง แต่ส่วนมากคิดที่ประเด็นแรก^{๖๒} ในขณะที่ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ระบุว่า ไม่มีไสยศาสตร์ในพิธีกรรมพระพุทธศาสนาดั้งเดิม พิธีกรรมเกิดขึ้นยุคหลัง ๆ เหมือนเปลือกหรือกระพี้ของต้นไม้ มีไว้รักษาเนื้อหรือแก่นต้นไม้ ควรจะมีพิธีกรรมต่อไปเพื่อรักษาแก่น แต่ต้องพิจารณาว่าอย่างไรควร อย่างไรไม่เหมาะสม^{๖๓} และ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน ได้เสนอแนวคิดว่าเป็นเรื่องปัจเจก ตอบได้ยาก แต่สำหรับท่านอาจารย์เอง ไสยศาสตร์เป็นสิ่งเร้นลับ และกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของ “พิธีกรรม” ในพุทธศาสนาไปแล้ว คือ มีพระและฆิไปพร้อม ๆ กัน คือเชื่อว่ามี แต่จะเชื่อเรื่องผลลัพธ์นั้นอีกแง่หนึ่ง และถามว่าควรจะมีหรือไม่ ถ้าตอบตรง ๆ ก็คือ ไม่ควรมี แต่ควรลดน้อยลงถ้าเชื่อมาก ๆ ผลที่เกิดขึ้นมักจะเป็นไปในทิศทางที่ไม่ได้ เช่น เสียเงินเสียทองมากขึ้น จากการที่เจ้าพิธีต่าง ๆ เรียกหรือร้องขอว่าเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ชาวพุทธแท้จริงไม่ทำอยู่แล้ว แต่ที่ต้องทำนั้นเป็นพุทธแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ แต่ขอให้ข้อสังเกตสุดท้ายสำหรับคำถามนี้ว่า แม้ว่าเราจะไม่อาจปฏิเสธได้แบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่เราก็ไม่กล้าทำความเชื่อเช่นนั้นได้อย่างสนิทใจเช่นกัน และขอยึดคติแบบขงจื้อว่า เชื่อผีแต่ไม่ควรเข้าไปใกล้เกินไป^{๖๔}

^{๖๐} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระมหาสาขารุ่ง อินฺทาวุโธ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗.

^{๖๓} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๖๔} สัมภาษณ์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

๑๓. ภาครัฐกับการปกป้องพระพุทธศาสนา

พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส) ให้ความเห็นว่า ภาครัฐควรหรือต้องสนับสนุนการให้ความรู้หรือให้การศึกษาแก่คนไทยหรือชาวพุทธให้เข้มแข็งจริงจัง อย่างที่อินโดนีเซียเขาจัดการศึกษาเรื่องอิสลามศึกษาตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงปริญญาเอก ทุกคนต้องเรียนรู้และได้เรียนรู้เหมือนกัน เท่ากัน สร้างครูสอนที่ได้มาตรฐานเท่าเทียมกัน แล้วผลผลิตเหล่านั้นจะเป็นพลังปกป้องพระพุทธศาสนาได้ดี^{๖๖} พระมหาสายรุ้ง อินทาวุโธ กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า ต้องรณรงค์ให้มีการเผยแผ่พระธรรมให้มาก ๆ ทุกวิถีทาง ซึ่งปัจจุบันน้อยมาก หากไม่ได้คู่ขาช่วง ๗ ก็ไม่ได้ฟังพุทธศาสนาสุภามิต ทั้งวันไม่มีคติธรรมให้ฟัง^{๖๗} สำหรับ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร เห็นว่า ทั้งภาครัฐและเอกชนไทย ควรปกป้องพระพุทธเจ้าและสัญลักษณ์แทนพระองค์ด้วยการเรียนรู้/เข้าใจที่มาของสิ่งต่าง ๆ แนวทางก็คือ ให้การศึกษาอย่างถูกต้อง (ตอบแบบกำปั้นทุบดิน)^{๖๘} และความคิดเห็นนี้สอดคล้องกับ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน ที่แสดงความเห็นว่า ขอให้ดูกรณีพระเกษม ก่อนภัยประเพณีนี้ต้องดูว่ามาจากภายในชาวพุทธด้วยกัน หรือคนอื่น ถ้าคนอื่น เราทำความเข้าใจกับเขาได้ เป็นเรื่องที่กระทรวงวัฒนธรรมจะต้องเป็นแม่งาน ประสานกับหน่วยงานตัวแทนคณะสงฆ์คือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งควรกำกับดูแลข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง ข้อนี้นี้มีกฎหมายรองรับอยู่แล้ว แต่ยังขาดการบังคับใช้หรือเอาจริงกันมันต่างหาก^{๖๙}

๑๔. รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าของชาวพุทธปัจจุบันควรเป็นอย่างไร

พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส) กล่าวว่า ตามหนังสือ “ศาสนพิธี เล่ม ๑ และเล่ม ๒” ก็ดีอยู่แล้ว แต่นั่นก็เป็นส่วนพิธีกรรม สำหรับส่วนแสดงความเคารพที่พระพุทธองค์ทรงแสดงว่าดีที่สุดคือการปฏิบัติตามคำสอนโดยสมควรแก่ธรรม (ธัมมานุวัตรมปฏิบัติป็นโน) เคารพพระพุทธเจ้าต้องปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๗๐} ส่วนพระมหาสายรุ้ง อินทาวุโธ เห็นว่ารูปแบบปัจจุบันดีแล้ว แต่อย่าให้เลยเถิดเพื่อการพาณิชย์ อย่าได้ประชาสัมพันธ์ด้านความขลังความศักดิ์ด้วยอิทธิฤทธิ์เกินไป แต่ให้ชาวพุทธได้รู้ว่าพระพุทธเจ้าตรัสสอนอะไรไว้บ้าง^{๗๑} ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ให้ความเห็นว่า สืบมาจากข้อ ๑๓ ในสังคมไทยควรจัดการศึกษาให้ถูกต้อง (แล้วใครจะ

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระมหาสายรุ้ง อินทาวุโธ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗.

^{๖๘} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๖๙} สัมภาษณ์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระมหาสายรุ้ง อินทาวุโธ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗.

เป็นผู้จัดเล่า?)^{๗๒} ในขณะที่ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน แสดงทัศนะว่าพระพุทธเจ้าและสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า เราไม่อาจจำกัดรูปแบบ (คนที่เขาทำขึ้นมา) แต่ควรสร้างความเข้าใจ แก่นที่แฝงอยู่ โดยให้สำนักงานพุทธศาสนาประจำชาติเป็นคนดำเนินการ สร้างความเข้าใจ สภาพที่เป็นอยู่ ตรวจสอบประเด็นปัญหาออกมาให้ครบ และครอบคลุมทุกด้าน เสร็จแล้วจึงนิมนต์ฝ่ายพระสงฆ์ และตัวแทนฝ่ายคฤหัสถ์ ส่วนงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พุดง่าย ๆ คือ ต้องทำให้เกิดองค์กรรับผิดชอบ กำกับดูแลโดยเฉพาะขึ้นมา อาจเรียกว่า “องค์กรความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาแห่งชาติ” ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลัก ๆ คือ (๑) กำกับ ดูแล ติดตามความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ด้านปริยัติศาสนา (ว่าด้วยการศึกษา) (๒) กำกับ ดูแล ติดตามความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ด้านปฏิบัติศาสนา (การเผยแผ่ อบรม เผยแผ่ของสำนัก องค์กร ฯลฯ และ (๓) กำกับ ดูแล ติดตามความมั่นคงด้านพุทธสัญลักษณ์ (การผลิต จำหน่าย ฯลฯ) (ให้ดูกรณีเนรค่าเป็นตัวอย่างที่หล่อพระแก้ว โดยไม่ได้รับอนุญาตจากกรมศิลป์ เป็นต้น หรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ^{๗๓} สำหรับพระมหาดนัยพัชร คมภิทรปญโญ มีความเห็นว่า รูปแบบการเคารพองค์แทนพระพุทธเจ้าในสังคมไทยนั้นมีความคลเคลื่อนไปจากรูปแบบในสมัยพุทธกาลหลายอย่าง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการแสดงความเคารพ เครื่องสักการะ พิธีกรรม หลักธรรม วิธีการ และเป้าหมาย เป็นต้น รูปแบบการบูชาดังกล่าวนี้ไม่เพียงแต่จะตอบสนองความปรารถนาหรือที่พึงด้านจิตใจของมนุษย์ที่ต้องการปลอบโยนในยามวิฤตเท่านั้น หากแต่มนุษย์จำนวนมากนิยมใช้เงื่อนไขที่เกิดขึ้นจากการบูชานี้เป็นเครื่องต่อรองความสำเร็จของตนทั้งในเชิงนามธรรมและเชิงรูปธรรม โดยไม่ได้พิจารณาถึงเหตุปัจจัยของการใช้ศักยภาพความเป็นมนุษย์ของตนเองแต่ประการใด^{๗๔}

๑๕. รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในอนาคตควรเป็นอย่างไร

พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส) เห็นว่า พัฒนาการ คือทำสิ่งที่มีอยู่แล้วให้หมดไป แล้วได้สิ่งใหม่เข้ามาแทน อาจทำให้เสื่อมก็ได้ อาจทำให้เจริญก็ได้ ฉะนั้น รูปแบบที่ดีที่สุดสำหรับการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในอนาคต คือ ศึกษาพระธรรมวินัยให้เข้าใจถูกต้อง ปฏิบัติตามคำสอนให้ถูกต้อง เผยแผ่พระธรรมวินัยให้ถูกต้อง ปกป้องคุ้มครอง รักษาพระธรรมวินัย ให้มีความมั่นคงอยู่เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่มวลมนุษยชาติอนุชนต่อไป เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกทั้งมวล^{๗๕} สอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาสาธุรัง อินฺทาวุโธ กล่าวว่า ในเรื่องหลักการของการ

^{๗๒} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๗๓} สัมภาษณ์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระมหาดนัยพัชร คมภิทรปญโญ, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม ลักษณะวิลาส), ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖.

ปฏิบัติคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากปัจจุบันมากนัก เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การรักษาศีล ฟังธรรม แต่ปัจจุบันเป็นโลกแห่งข้อมูลข่าวสารที่สื่อสารกันได้ง่ายชั่ววินาทีทั่วถึงกันหมดทั้งโลกแล้ว ดังนั้น จึงเป็นนาที่ทองที่ชาวพุทธควรช่วยกันเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างจริงจัง^{๗๖} ในขณะที่ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน แสดงทัศนะว่า ถ้าจะดูอนาคต ก็ต้องดูอดีตและปัจจุบันเป็นแนวทางเพื่อกำกับทิศทาง เรื่องรูปแบบ ไม่อาจกำหนดให้ตายตัวได้ แต่ควรเน้นกระบวนการทำความเข้าใจเป็นหลักมากกว่า และควรแยกประเด็นไว้อย่างน้อย ๒ อย่าง คือ (๑) ด้านพุทธสัญลักษณ์ ด้านนี้หากเป็นไปได้ ก็ควรดูแล หรือออกนโยบายเหมือนกันสำหรับวัดทั่วประเทศ คือให้แต่งกายสุภาพ (ตามแบบอย่างวัดพระแก้ว) และ (๒) ด้านการประเพณีวัฒนธรรม อาจเน้นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันออกแบบจึงจะดีที่สุด^{๗๗} ผศ. ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิต แสดงความเห็น ว่า จัดให้มีการศึกษา ให้ได้เรียนรู้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับสภาพสังคม นั้น ๆ^{๗๘} สอดคล้องกับพระมหาดนัยพัชร คมภิธรปญฺโญ ที่เห็นว่า องค์กรทางพุทธศาสนาจะต้องวางยุทธศาสตร์ด้านนโยบายและการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยร่วมมือกับองค์กรภาครัฐและเอกชน ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ นอกจากนี้จะต้องมีบทบาทในการกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติธรรมสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ เช่น ระเบียบว่าด้วยการสร้างสถานปฏิบัติธรรม รูปแบบเครื่องแต่งกาย รูปแบบและขั้นตอนการปฏิบัติธรรม คุณสมบัติของวิปัสสนาจารย์หรือผู้สอนการปฏิบัติธรรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะต้องได้รับการเผยแพร่ผ่านสื่อสารมวลชนยุคใหม่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วารสาร เว็บไซต์ เฟสบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้พุทธศาสนิกชนจำนวนมากมีโอกาสได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้องต่อไป^{๗๙}

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระมหาสายรุ้ง อินฺทาวุโธ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๕๗.

^{๗๗} สัมภาษณ์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๗๘} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิต, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระมหาดนัยพัชร คมภิธรปญฺโญ, ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๗.

๔.๒.๒ สรุปผลการสัมภาษณ์

๔.๒.๒.๑ คำถามทั้ง ๑๕ ข้อ สรุปรวมลงได้ ๓ ประเด็น ได้แก่ (๑) ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า (๒) ความเข้าใจในสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า และ (๓) รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า

ประเด็นที่ ๑ : ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า	๑. ทศนคติที่มีต่อพระพุทธเจ้า ๒. การรำลึกถึงพระพุทธเจ้า ๓. ความเชื่อในพุทธานุภาพ ๔. บทบาทที่พระพุทธเจ้าทรงช่วยชาวโลก
ประเด็นที่ ๒ : สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า	๖-๗. สิ่งที่ยึดถือแทนพระศาสดา ๘. พระพุทธรูปหรือพระเครื่องมีค่าเท่ากับพระพุทธเจ้า ๙. วัตถุประสงคในการเคารพตัวแทนพระพุทธเจ้า
ประเด็นที่ ๓ : รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า	๕. การปฏิบัติที่ถูกต้องต่อพระพุทธเจ้าครั้งพุทธกาล ๑๐. รูปแบบการแสดงความเคารพในพระพุทธเจ้า ๑๑. พุทธพินัยกับประโยชน์ในสังคมไทย ๑๒. ไสยศาสตร์ที่พบในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ๑๓. ภาครัฐกับการปกป้องพระพุทธศาสนา ๑๔. รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในปัจจุบัน ๑๕. รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในอนาคต

ตารางที่ ๒ สรุปประเด็นสำคัญ ๓ ประเด็น จากคำถาม ๑๕ ข้อ

๔.๒.๒.๒ สรุปผลการสัมภาษณ์

ประเด็นที่ ๑ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลตรงกันว่า มีความเชื่อในพระพุทธเจ้า และเห็นว่าพระพุทธเจ้ามีความแตกต่างจากพระศาสดาพระองค์อื่น ๆ เนื่องจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง ไม่ได้รับคำสอนจากใคร พุทธะจึงเป็นผู้รู้ ไม่ใช่ผู้สร้าง และ เมื่อรำลึกถึงพระพุทธเจ้าก็จะนึกถึงพระธรรมคำสอน นึกถึงเหตุการณ์ความเหนื่อยยากลำบากที่พระพุทธเจ้าทรมานเสียสละ เพื่อให้ได้พบสัจธรรมและเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อช่วยเหลือชาวโลก ผู้ให้สัมภาษณ์ยังเชื่อในพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้าว่า คืออานุภาพแห่งความคิดที่ปวง ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์จะต้องบรรลุความดี ได้แน่นอน เช่น การรู้ร้อยสัจ ๔ รู้ขั้นตอนการแก้ปัญหาตามวิธีร้อยสัจ ๔ ส่วนอานุภาพในแง่ที่เป็นฤทธิ์ คือการทำดีหรือการปฏิบัติธรรมย่อมได้อิทธิฤทธิ์แน่นอน คือทำให้ใจที่อ่อนล้า กลับมีพลังเข้มแข็ง โศกเศร้าแล้วบรรเทาได้ ประเด็นที่น่าสนใจ คือ พุทธานุภาพของกลุ่มคนที่เล่นพระเครื่อง พระบูชา ย่อมจะแตกต่างไปพุทธานุภาพที่กล่าวมาข้างต้น สำหรับบทบาทของพระพุทธเจ้า คือ ครู และผู้ปฏิรูปสังคม จึงช่วยชาวโลกให้เกิดสันติสุขได้ แต่จะช่วยให้ได้มากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับผู้รับเป็นสำคัญ

ประเด็นที่ ๒ สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลตรงกันว่า สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า คือ พระธรรม และมีผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวเสริมในประเด็นนี้ว่า “เมื่อพระพุทธองค์นิพพาน ใครจะยึดอะไร ก็มีสิทธิ์ยึดไป แต่ก็อ้างสิทธิ์ตามคำสอนและสิทธิในการตีความไปตามสำนักคิดของตน ๆ เช่น การเกิดพุทธศาสนาตามหายาน วัชรยาน เป็นต้น ยึดนี้ยังไม่สำคัญว่า ผลที่ตามมาจากการยึดต่าง ๆ คือ ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงยืนยาวมาถือว่าโอเคแล้ว” สำหรับการไปสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล การบูชาพระธาตุ การบูชาเจดีย์ การบูชาต้นโพธิ์ ถือว่าถูกต้องเป็นการปฏิบัติตามพระบรมราโชวาท เพื่อน้อมจิตรำลึกถึงพระพุทธคุณ ให้จิตเข้าสู่กระแสธรรม ไม่ใช่ไปเพียงเพื่อสนุกสนาน แต่ก็มีผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่เห็นด้วยว่าเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าที่ถูกต้อง ไม่ถือว่าทำตามที่พระองค์สอน แต่เป็นวิธีปฏิบัติ เพื่อน้อมรำลึกถึงพระพุทธเจ้า ในส่วนของพระพุทธรูปและพระเครื่องนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ตอบว่าใช้แทนกันไม่ได้สิ่งที่เจตนาเป็นหลัก เพราะการสร้างพระพุทธรูปเป็นอุบายให้น้อมระลึกถึงพระพุทธเจ้า แต่พระเครื่องมักจะเป็นสื่อแห่งความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ยังกล่าวถึงประเด็นนี้ว่า “ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูปหรือพระเครื่อง ล้วนเป็นวัตถุบูชาประเภท “อุทเทสิกเจดีย์” จึงใช้แทนกันได้ เพราะไม่ได้วัดกันที่ขนาดองค์พระ แต่วัดกันที่ขนาดของความศรัทธา

ประเด็นที่ ๓ รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า

ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในปัจจุบันว่า คือการปฏิบัติตามคำสอนโดยสมควรแก่ธรรม (ฆัมมานัธัมมปฏิปันโน) เคารพพระพุทธเจ้าต้องปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธเจ้าและ ภาครัฐควรหรือต้องสนับสนุนการให้ความรู้หรือให้การศึกษาแก่คนไทยหรือชาวพุทธให้เข้มแข็งจริงจัง อย่างที่อินโดนีเซียเขาจัดการศึกษาเรื่องอิสลามศึกษาตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงปริญญาเอก ทุกคนต้องเรียนรู้และได้เรียนรู้เหมือนกัน เท่ากัน สร้างครูสอนที่ได้มาตรฐานเท่าเทียมกัน แล้วผลผลิตเหล่านั้นจะเป็นพลังปกป้องพระพุทธศาสนาได้ดี

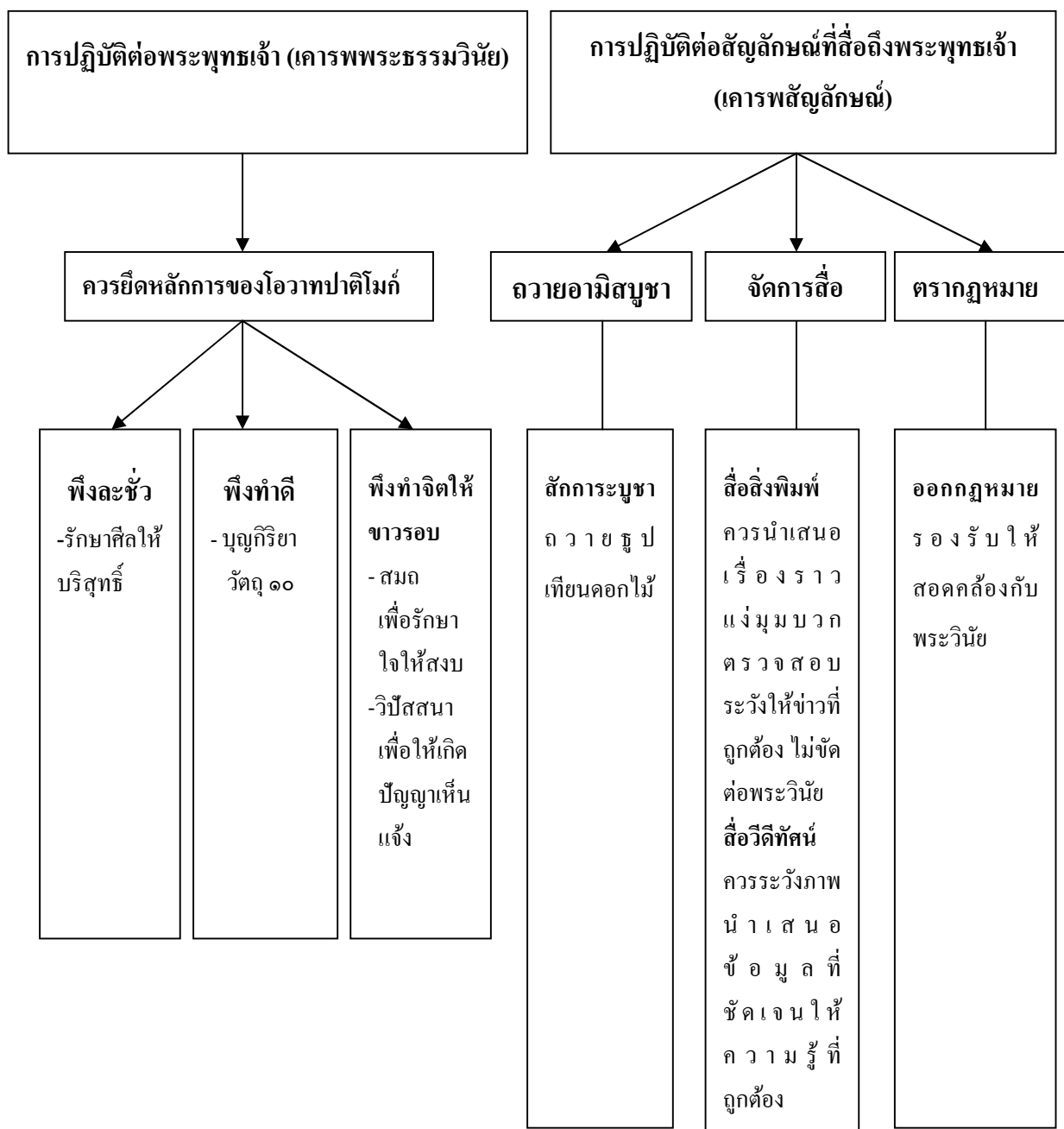
รูปแบบที่ดีสำหรับการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในอนาคต คือ ศึกษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง ปฏิบัติตามคำสอนให้ถูกต้อง เผยแผ่พระธรรมวินัยให้ถูกต้อง ปกป้อง ค้ำครองรักษา พระธรรมวินัยให้มีความมั่นคงเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มวลมนุษยชาติ เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกทั้งมวล ซึ่งหลักการการปฏิบัติคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากนัก เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ การรักษาศีล ฟังธรรม นอกจากนี้ควรเน้นกระบวนการทำความเข้าใจเป็นหลักมากกว่า รูปแบบ และควรแยกประเด็นไว้อย่างน้อย ๒ อย่าง คือ ด้านพุทธสัญลักษณ์ ด้านนี้หากเป็นไปได้ ก็ควรดูแล หรือออกนโยบายเหมือนกันสำหรับวัดทั่วประเทศ คือให้แต่งกายสุภาพ (ดูแบบอย่างวัดพระแก้ว) และด้านการประเพณีวัฒนธรรม อาจเน้นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันออกแบบจึงจะดีที่สุด

๔.๓ รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้ในข้อที่ ๓ เพื่อเสนอรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยจึงนำกรอบแนวคิดรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า จากตารางที่ ๔ การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า ที่มีองค์ประกอบ ได้แก่ (๑) ความเชื่อ (๒) การปฏิบัติ และ (๓) เป้าหมายหรือประโยชน์ มารวมกับข้อมูล ในข้อ ๔.๑ คือ หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท และ ข้อมูล ในข้อ ๔.๒ คือ หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ในทัศนะผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อสรุป (๑) หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า และ นำเสนอ และ (๒) รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทในอนาคต

๔.๓.๑ หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า

การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า หากจำแนกเป็นการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าและที่พึงกระทำต่อสัญลักษณ์ที่สื่อถึงพระองค์ พอจะสรุปเป็นหลักการได้ดังนี้

แผนภูมิ ๕ หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า

๔.๓.๑.๑ หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า

การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าเป็นรูปแบบที่พึงกระทำต่อพระคุณของพระพุทธเจ้า โดยยึดหลักการ คือปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระองค์ได้ตรัสสอนไว้ เช่น หลักธรรมในโอวาทปาติโมกข์ เนื่องจาก เป็นหลักการที่เปรียบกับหัวใจของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พระอรหันตสาวก จำนวนมากถึง ๑๒๕๐ รูป ในวันมาฆบูชา และเป็นหลักที่ชาวพุทธควรยึดไว้เป็นนโยบายประจำใจ เพื่อการบูชาพระพุทธองค์ หากพุทธศาสนิกชนสามารถละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ขาวรอบ ได้อย่างแท้จริง เชื่อว่าเป็นพุทธแท้ ที่เข้าถึงธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”

ความหมายของคำว่า “เห็นธรรม” จึงมีความหมายที่ยิ่งใหญ่ ผู้ที่จะเห็นธรรมได้ ต้องปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ ที่ทรงวางหลักไว้อย่างชัดเจน เมื่อปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เชื่อว่าเป็นการเคารพพระธรรมวินัย นับเป็นการบูชาพระพุทธองค์อย่างสูงยิ่ง

๔.๓.๑.๒ หลักการปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ที่สื่อถึงพระพุทธเจ้า

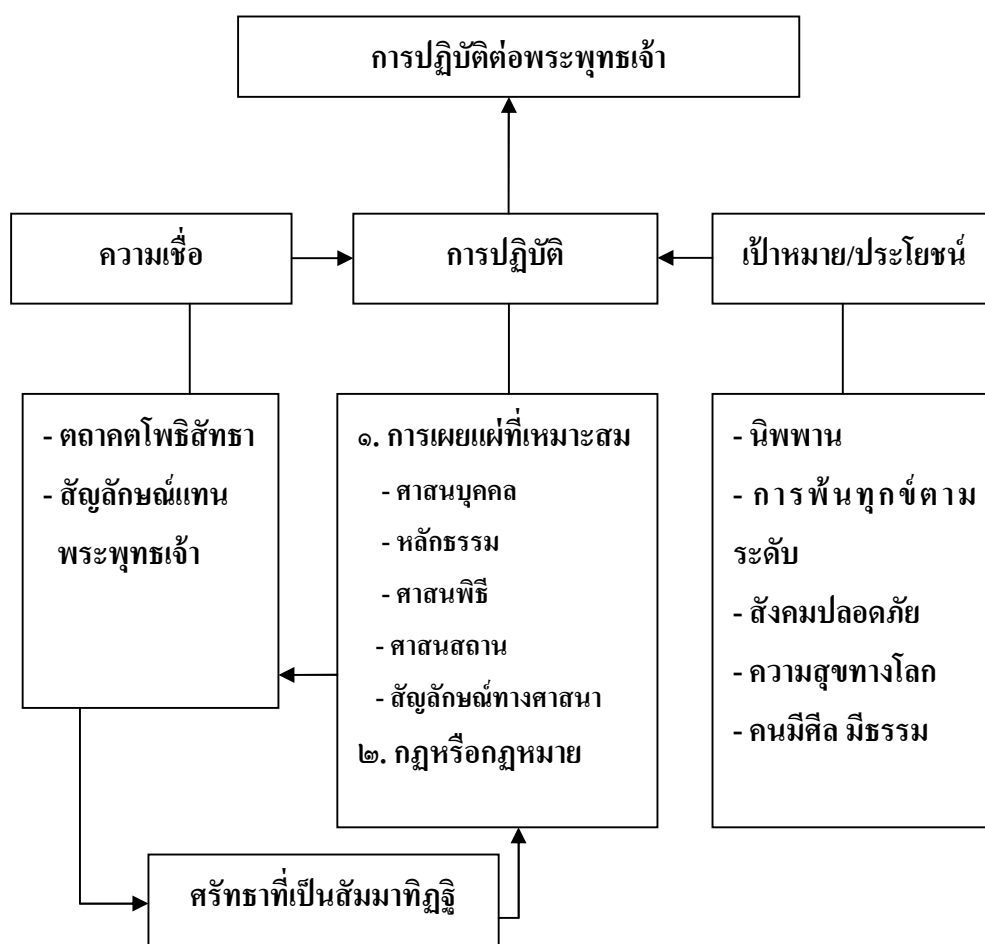
การปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ที่สื่อถึงพระพุทธเจ้า มีหลักบูชา ๒ เป็นหลักในการปฏิบัติ คือ อามิสบูชา ด้วยการสักการะเคารพสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า เพื่อรำลึกถึงพระปัญญาคุณ พระคุณ คือพระปัญญา พระวิสุทธิคุณ พระคุณ คือความบริสุทธิ์ และพระมหากรุณาคุณ พระคุณ คือพระมหากรุณา ด้วยการถวายดอกไม้ รูป เทียน เป็นต้น ในส่วนของการจัดการสื่อ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อวีดิทัศน์ต้องให้มีความรู้ที่ถูกต้องในสัญลักษณ์ที่สื่อถึงพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะสื่อต่างประเทศที่ไม่รู้ถึงความสำคัญของสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า ดังตัวอย่างการทำฝาครอบโถส้วม เป็นภาพวาดพระเศียรของพระพุทธเจ้าของบริษัทแห่งหนึ่งในประเทศฝรั่งเศส เมื่อมีการชี้แจงถึงความไม่ถูกต้องและความไม่เหมาะสมในการกระทำความผิด บริษัทได้ยกเลิกการผลิตและทำหนังสือขอโทษต่อชาวพุทธทั่วโลก^{๔๐} และ (๓) ตรากฎหมายที่ต้องรองรับให้สอดคล้องกับพระวินัย เพื่อปกป้องพระพุทธเจ้า

ดังนั้น การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักการที่มีอยู่และชาวพุทธพึงกระทำโดยยึดหลักการละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ขาวรอบ เชื่อว่าเป็นพุทธแท้ ที่เข้าถึงธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงตรัสไว้ว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” และหลักธรรมเรื่องอามิสบูชา ในการบูชาสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า

^{๔๐} Chat Room, “โลกออนไลน์ด้านโถส้วม ‘เศียรพระ’”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: Chat Room, news.voicetv.co.th/viral/63769html, [๒๑ ก.พ. ๒๕๕๖].

๔.๓.๒ รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในอนาคต

สำหรับรูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในอนาคต เป็นรูปแบบที่ได้มาจากแนวคิด การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าครั้งพุทธกาล หลักธรรมและผลสรุปจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทาง พระพุทธศาสนาเถรวาท

แผนภูมิ ๖ รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในอนาคต

รูปแบบสำหรับการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทในอนาคต คือ พุทธบริษัท ๔ ควรมีความรู้ในธรรมวินัย คือ ศึกษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง ปฏิบัติตามคำสอนให้ถูกต้อง เผยแผ่พระธรรมวินัยให้ถูกต้อง เพื่อปกป้อง ค้ำครองรักษา พระธรรมวินัยให้มีความมั่นคง จะเป็นประโยชน์ ความสุขแก่มวลมนุษยชาติ และอนุเคราะห์ชาวโลกทั้งมวล ซึ่งหลักการ

การปฏิบัติคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากนัก คงปฏิบัติตามหลักบูชา ๒ ได้แก่ อามิสบูชา เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ การรักษาศีล ฟังธรรม และ ปฏิบัติบูชา เช่น การปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบในปัจจุบัน นอกจากนี้ควรเน้นกระบวนการทำความเข้าใจการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะสัญลักษณ์แทนพระองค์ เป็นหลักมากกว่า การเน้นแต่รูปแบบ และควรจะแยกประเด็นไว้อย่างน้อย ๒ อย่าง คือ (๑) ด้านพุทธสัญลักษณ์ ด้านนี้หากเป็นไปได้ ก็ควรดูแล หรือ ออกนโยบายเหมือนกันสำหรับวัดทั่วประเทศ คือให้แต่งกายสุภาพ (ดูแบบอย่างวัดพระแก้ว) และ (๒) ด้านการประเพณีวัฒนธรรม อาจเน้นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันออกแบบจึงจะดีที่สุด

รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อว่า “ความเชื่อในพระพุทธศาสนานั้นต้องมีสัมมาทิฐิเป็นฐานรองรับความเชื่อ” เมื่อความเชื่อถูกต้อง การปฏิบัติย่อมตรงตามพระประสงค์ของพระพุทธเจ้า การปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท จะนำพาผู้ปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า ไปยังเป้าหมายที่ตั้งไว้ ทั้งระดับโลกียธรรม และระดับโลกุตระธรรม แต่ก็ต้องมีกฎระเบียบมาควบคุม

ดังนั้น รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในอนาคต คือการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เน้นปฏิบัติบูชามากกว่าอามิสบูชา ไม่เห็นพระพุทธเจ้าเป็นเหมือนเทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะบนบานขอให้ลดบันดาลสิ่งที่ตนปรารถนา เคารพสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า ในลักษณะที่ไม่ได้ยึดติดแต่ไม่ลบหลู่ ไม่นำสัญลักษณ์ของพระองค์มาเป็นเครื่องมือทำมาหากิน

๔.๔ บทสรุป

สำหรับการศึกษาเรื่อง รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ประเด็นที่ ๑ “หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า

(๑) พัฒนาการแนวคิดเรื่องความเชื่อในพระพุทธเจ้า วิเคราะห์ได้ ๓ ประเด็น คือ (๑) ความเชื่อในตถาคตโพธิสัทธา คือเชื่อในการตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เองของพระพุทธเจ้า ที่สามารถนำผู้ปฏิบัติสู่การพ้นทุกข์จนถึงนิพพานได้ เป็นความเชื่อที่สำคัญของชาวพุทธครั้งพุทธกาลต่อมา และ (๒) ความเชื่อที่หันเหไปจากตถาคตโพธิสัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ด้วยขาดสัมมาทิฐิ ทำให้มีปัญหาต่อการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า และสร้างความทุกข์ให้ตนเองและสังคม

(๒) ในมหาปริณิพพานสูตร พระพุทธเจ้าตรัสให้พระธรรมวินัย เป็นพระศาสดาแทนพระองค์ ซึ่งชาวพุทธเถรวาทก็ถือตามพระประสงค์ของพระพุทธเจ้าตลอดมา โดยให้ความสำคัญกับพระไตรปิฎก ในเวลาต่อมา มีการสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าเพื่อบูชาแทนพระองค์ เช่น พระพุทธรูป เจดีย์หรือสถูป พระบรมสารีริกธาตุ ธรรมจักร ฯลฯ ในสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าจะมีหลักธรรมอยู่ในสัญลักษณ์นั้น ๆ

(๓) การศึกษาในพระไตรปิฎกพบว่า มีหลักในการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาลปรากฏอยู่ แต่อาจจะไม่มีการบันทึกเรื่องนี้ไว้โดยเฉพาะ เพราะให้ความสำคัญกับหลักธรรมมากกว่าพุทธประวัติ หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า ได้แก่ (๑) การเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า (๒) การถวายการต้อนรับพระพุทธเจ้า (๓) การแสดงความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และ (๔) พระพุทธเจ้าไม่ไหว้ ลูกรับ หรือ เชื้อเชิญให้ผู้นั่ง และเมื่อนำข้อมูลที่รวบรวมทั้งหมด สรุปเป็นองค์ประกอบในการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า ก็สรุปได้ดังตารางที่ ๔

ในประเด็นที่ ๒ หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ในทัศนะผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการสัมภาษณ์ สามารถสรุปเป็น ๓ ประเด็น คือ (๑) ความเชื่อในพระพุทธเจ้า เป็นความเชื่อในการตรัสรู้โดยชอบของพระพุทธเจ้า ทำให้พระองค์เหนือกว่าศาสดาอื่น ๆ และคำสอนในพระพุทธศาสนาจะนำผู้ปฏิบัติเข้าถึงนิพพานได้ ซึ่งมีกล่าวไว้เฉพาะในพระพุทธศาสนา (๒) สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวตรงกันว่าเป็นเครื่องให้รำลึกถึงพระพุทธเจ้า เพื่อทำความดี เช่น พระพุทธรูปได้กระทำมาก่อน และ (๓) รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า ผู้ให้สัมภาษณ์ กล่าวถึงรูปแบบที่ดีสำหรับการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในอนาคต คือ ศึกษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง ปฏิบัติตามคำสอนให้ถูกต้อง เผยแผ่พระธรรมวินัยให้ถูกต้อง ปกป้อง คุ้มครองรักษา พระธรรมวินัยให้มีความมั่นคงเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มวลมนุษยชาติ เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกทั้งมวล ซึ่งหลักการการปฏิบัติคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากนัก เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ การรักษาศีล ฟังธรรม นอกจากนี้ควรเน้นกระบวนการทำความเข้าใจเป็นหลักมากกว่า รูปแบบ

ประเด็นที่ ๓ รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัย ได้นำเสนอ (๑) หลักการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ (๒) รูปแบบการปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทในอนาคต เป็นการศึกษาจากข้อมูลในวรรณกรรมเถรวาท และจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนาเถรวาท